

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Monikos Kilmanaitės
V kurso, civilinių ginčų
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankrotas:
kreditorių teisių gynimas**

**Bankruptcy of Legal Persons with Unlimited Civil Liability:
Protection of Creditors' Rights**

Vadovas: Lekt. dr. Sigitas Barakauskas

Recenzentė: Lekt. dr. Eglė Zemlytė

Vilnius

2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto procesas, jo ypatumai atskleidžiami tiriant kreditorių teisių apsaugos klausimus bankroto procese. Nagrinėjant skirtingiems Lietuvos bankroto teisės etapams aktualią teismų praktiką bei skirtingas teisės mokslininkų pozicijas, atskleidžiama neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens ir jo dalyvio atsakomybė prieš kreditorius, aptariami galimi kreditorių teisių gynimo būdai, atribojama neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmens bankroto materialaus ir procedūrinio pobūdžio aspektai.

Pagrindiniai žodžiai: neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, bankroto procesas, kreditorių apsauga.

This work analyses bankruptcy proceedings of legal persons with unlimited civil liability. The peculiarities of bankruptcy proceedings is being disclosed by analyzing different aspects of protection of creditors rights. Author examines different stages of Lithuanian bankruptcy law by analyzing case law and doctrine. In addition, author discloses legal person with unlimited civil liability and its owners liability against creditors and discusses possible remedies. This work also delimits material and procedural aspects of bankruptcy proceedings of legal persons with unlimited civil liability.

Keywords: legal person with unlimited civil liability, bankruptcy proceedings, protection of creditors.

TURINYS

IŽANGA.....	4
1. NERIBOTOS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS JURIDINIŲ ASMENŲ BANKROTO SAMPRATA, REGULIAVIMO RAIDOS ASPEKTAI BEI TIKSLAI.....	9
1.1. Individualios įmonės samprata.....	9
1.2. Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto samprata.....	13
1.2.1. Teisminis bankroto atvejis.....	14
1.2.2. Neteisminis bankroto atvejis.....	19
1.3. Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto reguliavimo raidos aspektai ir tikslai.....	24
2. NERIBOTOS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS JURIDINIO ASMENS KREDITORIAI, JŲ TEISIŲ APSAUGA BANKROTO PROCEDŪROS METU.....	27
2.1. Individualios įmonės savininko atsakomybės aspektai bankroto procese.....	27
2.1.1. Individualios įmonės savininko atsakomybė prieš juridinio asmens kreditorius.....	27
2.1.2. Individualios įmonės savininko kreditorių teisės įmonės bankroto procese.....	32
2.2. Kreditorių teisių gynimo būdai.....	38
2.2.1. Teismo priimtų nutarčių apskundimas bei nemokumo administratoriaus veiklos kontrolė.....	38
2.2.2. Kreditorių susirinkimo (komiteto) kontrolė.....	41
2.2.3. Sandorių ginčijimas.....	44
2.3. Sutuoktinių atsakomybė neribotos civilinės atsakomybės bankroto procese.....	47
2.3.1. Sutuoktinio dalyvavimas juridinio asmens veikloje: vertinamieji kriterijai.....	48
2.3.2. Sutuoktinių atsakomybė prieš kreditorius.....	50
IŠVADOS.....	53
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	54
SANTRAUKA.....	61
SUMMARY.....	63

IŽANGA

Ne paslaptis, kad valstybės ekonominę sėkmę lemia ne vien tik jos turimi gamtos ar žmogiškieji išteklių, bet ir verslo sėkmė, kuri iš esmės priklauso nuo verslo teisinio reglamentavimo. Sėkmingai verslo plėtrai, be kita ko, yra svarbūs tie teisės aktai, kurie sukuria palankias sąlygas, skatina tam tikrų verslo modelių plėtrą, suteikia lengvatų ir kiti. Vis dėlto, teigiamai valstybės ekonomikos raidai neabejotinai reikšminga ir tai, kaip veiksmingai bei sukeltant kuo mažiau žalos pašalinami nemokūs subjektai, o šiam tikslui pasiekti įstatymų leidėjas įtvirtino bankroto procedūras.

Nagrinėjamos temos aktualumas. Šiame magistro darbe nagrinėjama tema yra aktuali keletu aspektų. Pirmiausia, susipažinus su Lietuvos teisės doktrina, aktualia bankroto teisės klausimais, matyti, kad pakankamai mažai dėmesio skiriama mažųjų rinkos dalyvių, t. y. neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų, kuriais laikytinos individualios įmonės ir ūkinės bendrijos, bankroto proceso analizei. Pažymėtina, kad Lietuvos Respublikos statistikos departamento Oficialiojo statistikos portalo duomenys, skirti veikiančių ūkio subjektų analizei, atskleidžia, jog neribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys (individualios įmonės bei ūkinės bendrijos), sudaro 13,5 procento visų Lietuvos Respublikoje veikiančių juridinių asmenų. Tai leidžia teigti, kad neribotos civilinės atsakomybės juridiniai asmenys laikytini reikšmingu rinkos dalyviu. Be to, neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, kaip verslo organizavimo būdo svarba pabrėžiama ir Europos Komisijos 2013 m. sausio 9 d. paskelbtame komunikate „Veiksmų planas „Verslumas 2020“, kur siūlomas principas, jog „visų pirma galvokime apie mažuosius“, skiriant išskirtinį dėmesį individualaus (smulkaus) verslo reglamentavimui (Europos Komisijos 2013 m. sausio 9 d. komunikatas).

Nagrinėjamos temos aktualumą pagrindžia ir Lietuvos teisinio reglamentavimo specifika. Lietuvos civilinėje teisėje juridiniai asmenys skirstomi į ribotos ir neribotos civilinės atsakomybės asmenis. Jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis, jeigu įstatymai nenustato kitaip (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Šiuo atveju juridinių asmenų atskyrimą pagal ribotos ir neribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis, įstatymų leidėjas susiejo su juridinių asmenų atsakomybės kreditoriams pagal prievolės ypatumais. Tuo tarpu teisės doktrinoje bankroto procesas pripažįstamas kaip kolektyvinis teisinis santykis tarp skolininko ir jo kreditorių (Jokubauskas, 2021, p. 7). Taigi, atsižvelgiant į šių dviejų dėmenų – neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens

ir bankroto proceso plačiaja prasme – koncepcijas, tam, kad visapusiškai ir detaliai atskleisti neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto proceso specifiką, reikšminga būtų kreditorių, kaip priešingos prievolinio teisinio santykio šalies, padėtis bankroto procese. Manytina, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bei jo dalyvio atsakomybė prieš kreditorius, atsakomybės apimtis bei galimų kreditorių teisių gynimo būdų analizė leis geriausiai suvokti neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų specifiką, kuri visapusiškiausiai pasireiškia bankroto, kaip kolektyvinio kreditorių išieškojimo, procese.

Bankroto procesą iš esmės reglamentavęs Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, nustojęs galios 2020 m. sausio 1 d., gana fragmentiškai reguliavo neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto specifiką, todėl į šios rūšies juridinių asmenų bankroto proceso metu kylančius klausimus, daugiausiai nulemtus būtų neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens koncepcinių ypatumų, atsakė, ir, atitinkamas nuostatas suformavo teismų praktika.

Nauja įmonių bankroto (o taip pat ir restruktūrizavimo) proceso reforma buvo atlikta 2019 m. birželio 13 d. priėmus Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymą, įsigaliojusį 2020 m. sausio 1 d. Autorė laikosi nuomonės, kad naujasis įstatymas priimtas ne pakankamai atsižvelgus į Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymo galiojimo metu suformuotą teismų praktiką, kadangi naujajame teisės akte taip ir liko aiškiai neįtvirtinta galimybė bankroto proceso metu akumuliuoti tiek įmonės, tiek jos savininko kreditorių finansinius reikalavimus, tokiu būdu įstatymų leidėjas aiškiai neišskyrė dviejų kreditorių grupių, būdingų bankrutuojant išskirtinai tik neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui.

Dar vienas aktualus neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto proceso ypatumas yra subjektų rato problematika, kadangi bankroto byloje, kaip subsidiarios atsakomybės subjektas, dalyvauja įmonės savininkas, be to, į jo turtą, net ir esantį bendrąja jungtine nuosavybe, gali būti nukreipiamas kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimas: apie tai leidžia suvokti Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo 57 straipsnio 2 dalies nuostatos. Tokia subjektų rato problematika neabejotinai reikšminga ir kreditorių interesams, kadangi nuo subjektų, dalyvaujančių bankroto procese ir galinčių būti materialiai atsakingais, tiesiogiai priklauso, kokia apimtimi bus patenkinami kreditorių finansiniai reikalavimai.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatyme neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto specifikai nėra skirta

pakankamai dėmesio, reikšminga analizuoti ir sistemiškai sugeneruoti esmines tokio proceso nuostatas, apimančias kreditorių sampratą bankroto procese, jų teisių apimtį, juridinio asmens ir jo dalyvio bei kitų susijusių subjektų atsakomybę prieš kreditorius, o taip ir galimus kreditorių teisių gynybos būdus.

Darbo tikslas. Šio magistro darbo tikslas yra išgryninti neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto proceso koncepciją per bankroto procese dalyvaujančių kreditorių teisių ir interesų apsaugos ypatumus. Siekiant sudaryti prielaidas pasiekti aptartą tikslą, darbe yra keliami šie **uždaviniai**:

1. Išgryninti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto proceso esmę, pasitelkiant individualios įmonės sampratą bei šios formos juridinio asmens teisminį ir neteisminį bankroto procedūros atvejį.
2. Apžvelgti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditorių teisių ir interesų užtikrinimo probleminius aspektus, atskirai aptariant praktikoje išskiriamas santykių grupes: įmonės savininko atsakomybę prieš juridinio asmens kreditorius, o taip pat įmonės ir jos savininko kreditorių padėtis bankroto procese. Situotinių atsakomybės prieš kreditorius bankroto procese klausimai bei kreditorių garantijos vykdymo procese.
3. Nustatyti galimus neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procese veikiančių kreditorių teisių gynybos būdus ir jų pasireiškimą bankroto proceso teisės sistemoje.

Tyrimo objektas. Šiame darbe daugiausiai dėmesio skiriama neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankrotui, šios rūšies juridinių asmenų kreditorių teisių ir teisėtų interesų apsaugai bankroto proceso metu. Nors neribotos civilinės atsakomybės juridiniais asmenimis pripažįstamos individualios įmonės ir ūkinės bendrijos, šis tyrimas apima tik individualių įmonių bankroto atvejus. Tokia situacija yra iš esmės nulemta statistikos: remiantis Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos statistinių duomenų analize, Lietuvoje 2020 m. buvo pradėti 2 ūkinių bendrijų bankroto procesai, o 2021 m. nepradėtas nei vienas tokios formos juridinių asmenų bankroto procesas. Visa tai iš esmės lemia, kad ūkinių bendrijų bankroto proceso analizė galima tik labai teoriniame lygmenyje, nesuteikiant tokiai analizei iš esmės jokio praktinio pagrindimo. Šiame magistro darbe taip pat nebus analizuojami klausimai, susiję su paties neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens teisių apsauga,

kadangi tyrimo objektas, iš esmės daugiausiai susijęs su kreditorių teisių apsaugos klausimais, neleidžia pernelyg išsiplėsti dėl paties juridinio asmens teisių apsaugos. Šiame darbe taip pat pernelyg plačiai neapartinėjama nemokumo administratoriaus veikla bankroto procese, kadangi, kaip minėta, tyrimo objektas siejamas su kreditorių padėtimi bankroto procese. Pažymėtina, kad nemokumo administratoriaus veiklos klausimai šiame darbe paliečiami tik tiek, kiek tai susiję su kreditorių teisių gynimo priemonių aptarimu. Daugiausiai dėmesio šiame darbe skiriama neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto procese turintiems teisę dalyvauti kreditoriams, kadangi laikomasi nuomonės, jog neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procedūros specifika puikiai iliustruoja juridinio asmens ir jo dalyvio atsakomybę prieš kreditorius, šios atsakomybės apimtis, galimi kreditorių teisių gynimo būdai.

Tyrimo metodai. Darbo tikslui pasiekti pasitelkiami šie mokslinio tyrimo metodai: *analizės metodas* – šio metodo pagalba atskirai nagrinėjamas neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankrotas, tokiu būdu išskiriant būtent šios teisinės formos juridinių asmenų bankroto atvejus. Naudojant *lyginamąjį* metodą buvo lyginamos atskirų teisės doktrinos atstovų pozicijos ir taip apibendrinamas teisės mokslininkų požiūris į analizuojamą institutą. Šis metodas taip pat naudojamas lyginant teismų praktikos, aktualios tyrimo klausimu, raidą ir kaitą pasikeitus įstatyminiam reguliavimui. Remiantis *sisteminiu* metodu, analizuojama kreditorių teisių apsauga atskirais bankroto proceso atvejais, pavyzdžiui sutuoktinių prievolių vykdymo, išieškojimo proceso, juridinio asmens ir jo vadovo santykio kontekstuose ir kitais atvejais. Galiausiai *apibendrinamuoju* metodu atsakoma į pagrindinį darbo tikslą bei uždavinius.

Darbo originalumas. Analizuojamos magistro darbo temos originalumą pagrindžia tai, kad nors panašia tema yra rengti magistro, bakalauro darbai bei moksliniai straipsniai, tačiau visa problematika analizuota iki Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo įsigaliojimo. Šio magistro darbo analizė nukreipta į kreditorių teisių ir interesų apsaugos problematiką taip pat neatsitiktinai. Taip yra todėl, kad dauguma mokslinių darbų, kuriuose pasisakoma neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto procesui aktualiais klausimais, pakankamai siaurai arba visai neanalizuoja kreditorių apsaugos ypatumų, nesistemina neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto proceso teismų praktikos išaiškinimų, be kurių neapsieinama sprendžiant atskirus neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto klausimus civilinėse bylose. Pažymėtina, kad šio darbo teiginiams pagrįsti autorė pakankamai dažnai remiamasi Remigijaus Jokubausko disertacija pavadinimu „Kolektyvinių kreditorių teisių įgyvendinimas

bankroto procese“. Šiame moksliniame darbe iš esmės pateikiama kolektyvinio kreditorių organo (kreditorių susirinkimo arba kreditorių komiteto) teisių įgyvendinimo bankroto procese analizė. Pastebėtina, kad šio magistro darbo tyrimas išsiskiria tuo, kad jame aptariami tiek visų bankroto procese dalyvaujančių kreditorių, kaip kolektyvinio organo, teisių apsaugos klausimai, tiek kreditoriaus, kaip individualaus bankroto proceso subjekto, teisių ir interesų užtikrinimo klausimai.

Svarbiausi darbe naudoti šaltiniai. Darbas rengtas vadovaujantis toliau pateikiamomis šaltinių grupėmis. Nacionalinės teisės aktais: Lietuvos Respublikos civilinio kodeksu, Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymu, įmonių bankroto įstatymu, individualių įmonių įstatymas ir kitais. Tarptautiniais šaltiniais: UNCITRAL įstatyminėmis nemokumo teisės taisyklėmis, Europos teisės instituto apžvalga „Verslo gelbėjimas nemokumo teisėje“ (angl. *Rescue of Business in Insolvency Law*). Didelei daugumai šio darbo teiginių pagrįsti remiamasi Lietuvos teismų praktika, suformuota tiek galiojant senajam bankroto teisės reguliavimui, tiek po 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojusios nemokumo reformos. Didelės reikšmės šiam tyrimui turėjo ir Remigijaus Jokubausko disertacija „Kolektyvinių kreditorių teisių įgyvendinimas bankroto procese“, kurioje daug dėmesio skiriama kreditorių teisių apsaugoms klausimams. Darbe taip pat remiamasi Statistikos departamento duomenų analize, Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos statistinių duomenų analize ir kitais.

1. NERIBOTOS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS JURIDINIŲ ASMENŲ BANKROTO SAMPRATA, RAIDA, TIKSLAI

Siekiant visapusiškai ir išsamiai atskleisti nagrinėjamą temą, pravartu suvokti neribotos civilinės atsakomybės įmonių bankroto instituto koncepciją. Šiam tikslui pasiekti būtina apibrėžti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, konkrečiai išskiriant individualias įmones, sampratą ir specifika. Išsiaiškinus individualios įmonės koncepciją, toliau šiame skyriuje nagrinėtinas tokių įmonių bankroto procesas, išskiriant teisminį ir neteisminį bankroto atvejį. Be to, siekiant rasti atsakymus į pagrindinius tyrimo tikslus, analizuojama individualių įmonių bankroto raida ir tikslai, lyginant JANĮ ir iki jo įsigaliojimo įmonių bankroto klausimus reglamentavusį Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymą (toliau ir IBI). Galiausiai, turint omenyje tai, kad dabartinis bankroto procedūros reguliavimas yra dar pakankamai naujas jo galiojimo laike požiūriu, šiame skyriuje atskleidžiamas individualių įmonių materialaus ir procesinio pobūdžio aspektų atribojimas būtent JANĮ kontekste.

1.1. Individualios įmonės samprata

Lietuvos Respublikoje individualių įmonių veiklą iš esmės reguliuoja Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau ir CK) bei Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (toliau ir Individualių įmonių įstatymas). CK 2.50 straipsnio 4 dalyje numatyta, jog juridiniai asmenys skirstomi į ribotos ir neribotos civilinės atsakomybės asmenis, be to, šioje teisės normoje nurodyta, jog tuo atveju, jeigu prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Savo ruožtu Individualių įmonių įstatymas numato, jog individuali įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, turintis savo pavadinimą ir buveinę Lietuvos Respublikoje (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, 2003). Istorinio aiškumo dėlei svarbu pažymėti, kad juridinio asmens statusą individuali įmonė įgijo tik 2000 metais, kuomet buvo priimtas šiuo metu galiojantis CK. Iki to momento individuali įmonė nebuvo laikoma juridiniu asmeniu (Perkumienė *et al.*, 2006, p. 85). Taigi, iki CK priėmimo ir įsigaliojimo individuali įmonė neturėjo juridinio asmens teisinio subjektiškumo.

Be priklausymo neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kategorijai, individualios įmonės koncepcija pasižymi tuo, jog individualią įmonę steigia vienas fizinis asmuo ir įmonėje yra vienas savininkas, įmonė turi vienasmenį valdymo organą, o

individualios įmonės savininkas kartu yra ir vienasmenis individualios įmonės valdymo organas, išskyrus, kuomet individualios įmonės įstatai numato kitaip (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, 2003). Tačiau, kalbant apie individualios įmonės savininką, vertėtų atkreipti dėmesį į Lietuvos teisinio reglamentavimo dualumą, kadangi nors Individualių įmonių įstatymo 6 straipsnio 1 dalis numato, kad įmonė turi vieną savininką, tačiau CK 3.88 straipsnio 1 dalies 4 punkte įtvirtinta, kad sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės pagrindu gali priklausyti įmonė. Pastebėtina, kad teisės doktrinoje šiuo klausimu nėra vieningo požiūrio, kadangi vieni autoriai teigia, kad individualioje įmonėje galimas tik vienas savininkas (Vileita *et al.*, 2009, p. 255), kiti autoriai, priešingai, nurodo, kad Individualių įmonių įstatymas yra nesuderintas su šeimos teisę reglamentuojančiu CK (Mikalonienė *et al.*, 2017, p. 30) ir atitinkamai, pritaria Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimams, jog individualios įmonės savininkais gali būti ir sutuoktiniai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje). Šiuo atveju pritariama būtent pastarajai pozicijai, kadangi, viena vertus, toks aiškinimas atitinka ankstesnę įstatymų leidėjo valią, įtvirtintą 2001 metais įsigaliojusiam CK, kita vertus, nevertėtų paneigti CK 3.87 straipsnyje įtvirtinto bendrosios jungtinės nuosavybės teisinio režimo ar, juo labiau, nepaisyti sutuoktinių valios, nukreiptos į šeimos verslo sukūrimą ir vystymą santuokos metu.

Individualių įmonių įstatymas numato jog tada, kai individualios įmonės savininkas ir vadovas nesutampa, su fiziniu asmeniu, einančiu vadovo pareigas, sudaroma darbo arba civilinė sutartis (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, 2003). Taigi, iš aptarto teisinio reguliavimo matyti, kad individualios įmonės pagrindu plėtojamas verslas paprastai yra susijęs su individualaus asmens ar jo šeimos veikla. Dėl šios priežasties, įstatymų leidėjas, nenukrypdamas nuo minėtos verslo koncepcijos, individualių įmonių valdymą apibrėžė pakankamai siauru subjektų, galinčių steigti ir vadovauti juridiniam asmeniui, ratu, skirtingai nei, pavyzdžiui, uždarnosios akcinės bendrovės ar akcinės bendrovės, kurios paprastai pasižymi jas steigiančių ir valdančių subjektų daugetu.

Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje, norint pateikti individualios įmonės apibrėžtį, pabrėžiama šios juridinio asmens formos civilinė atsakomybė, kaip kriterijus, atibojantis individualią įmonę nuo kitos formos juridinių asmenų. Doktrininiu požiūriu, individuali įmonė apibrėžiama kaip neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, kurios savininkas atsako už įmonės prievoles visu savo turtu (Vileita *et al.*, 2009, p. 298). Tuo tarpu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, plėtojant individualios įmonės subjektiškumą, nurodoma, kad nors individuali įmonė ir jos savininkas yra atskiri civilinių

teisinių santykių subjektai, galintys savarankiškai prisiimti prievolės ir už jas atsakyti, tačiau, įmonei neturint pakankamai turto atsiskaityti už savo skolas, už jas turi atsiskaityti savininkas, taigi jam tenka subsidiari prievolė atsakyti už įmonės skolas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, juridinio asmens prievolinės atsakomybės specifiškumas, reiškiantis, kad už individualios įmonės prievolės subsidiariai atsako ir jos savininkas, yra būdingas tik neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens koncepcijai. Tai neabejotinai svarbu ir kai kalbama bankroto, kaip kreditorių kolektyvinio išieškojimo procesą, ir, atitinkamai, turi įtakos kreditorių teisių apsaugai.

Kalbant apie individualios įmonės pasibaigimo pagrindus, tokia įmonė negali būti reorganizuojama, išskyrus įstatyme numatytus atvejus, t. y., kai individualią įmonę paveldi asmuo, kuris negali būti jos savininku, arba, kai individualią įmonę paveldi asmuo, kuris yra kitos individualios įmonės savininkas (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, 2003). Įstatymų leidėjas taip pat įtvirtino galimybę individualią įmonę pertvarkyti į kitos formos juridinį asmenį arba likviduoti CK pagrindais (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, 2003).

Atskirai reikšminga apžvelgti ir individualios įmonės, kaip juridinio asmens formos, populiarumą ir paplitimą, ypač turint omenyje tai, kad aptariama verslo forma konceptualiai yra artimiausia individualaus asmens verslui ir neretais atvejais būtent ir yra fizinio asmens vienasmeniškai organizuojamo verslo būdas. Teisės moksle sutinkama pozicija, kad pagal tai, kiek visuomenės narių verčiasi individualia veikla pasinaudojant individualios įmonės forma, vertinamas ir tam tikros visuomenės verslumas (Mikalonienė *et al.*, 2017, p. 16). Pažymėtina, jog remiantis Oficialiosios statistikos portalo duomenimis, Lietuvos Respublikos teritorijoje 2020 metais veikė 9418 individualių įmonių, 2021 metais – 8822 individualių įmonių, tuo tarpu 2022 metų sausio ir vasario mėnesių duomenimis – 8529 individualių įmonių. Iš nurodytų statistinių duomenų matyti, kad individualių įmonių Lietuvoje tendencingai mažėja. Pažymėtina, kad remiantis Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdybos tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos duomenimis, per metus Lietuvoje teismo ir ne teismo keliu bankrutuoja apie 40 individualių įmonių. Aptartų aplinkybių pagrindu galima daryti prielaidą, kad pakankamai intensyvus individualių įmonių Lietuvoje mažėjimo procesas nėra nulemtas išimtinai juridinių asmenų nemokumo. Tikėtina, kad individualių įmonių mažėjimui turi įtakos ir kitos aplinkybės, pavyzdžiui, individualių įmonių pertvarkymas į kitos formos juridinį asmenį, likvidavimas CK tvarka ir kitos.

Vertinant individualios įmonės, kaip individualaus verslo plėtojimo formos, perspektyvas, reikšminga aptarti teisės mokslininkų pozicijas. Šiuo konkrečiu atveju pravartu palyginti Lietuvos ir Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau ir JAV) teisės tyrinėtojų nuomones aptariamam klausimui. Pažymėtina, kad JAV teisės mokslininkų pozicija lyginamuoju požiūriu pasirinkta neatsitiktinai, mat doktrinoje sutinkama nuomonė, jog tyrinėjant individualių įmonių ypatumus nustatyta, kad panašiausios iš visų yra Lietuvos ir JAV individualios įmonės, nepaisant skirtumų dėl sutuoktinių valdymo įmonėje (Perkumienė *et al.*, 2006, p. 86).

Pastebėtina, kad individualios įmonės (angl. *sole proprietorship*) kaip instituto, JAV teisėje neturinčio juridinio asmens subjektiškumo, privalumai, išskiriami: mažiau formalizmo steigiant juridinį asmenį, paprastesnis veiklos organizavimas įmonės viduje, dvigubo apmokestinimo (angl. *double tax*) netaikymas ir kiti (Barnes *et al.*, 1991, p. 406). Vis dėlto, JAV autoriai, kaip neigiamas savybes, išskiria neribotą individualios įmonės atsakomybę (angl. *unlimited liability*) prieš kreditorius bei kitas, pavyzdžiui, finansavimo arba skolinimosi apribojimai, mažesnis individualios įmonės patrauklumas investuotojams, bei tai, kad individualios įmonės juridiškai suprojektuotos tokiu būdu, jog pakankamai sudėtinga prisijungti prie jų vykdomos veiklos, todėl norėdamas investuoti į individualios įmonės ūkinę-komercinę veiklą, potencialus investuotojas greičiausiai pageidautų tokios įmonės pertvarkymo procedūros (Fisher, Phillips, 1983, p. 301).

Vieni Lietuvos autoriai teigia, kad tai, jog stambus kapitalas neinvestuojamas į neribotos civilinės atsakomybės juridinius asmenis, didžiąja dalimi yra nulemta verslininkų nenoro prisiimti neribotos atsakomybės (Lamanauskas, Juodka, 2004, p. 15). Analizuojant Lietuvos teisės mokslininkų darbus, taip pat sutinkama nuomonė, jog įstatymų leidėjas turėtų grįžti prie ankstesnio teisinio reglamentavimo, kuomet individuali įmonė neturėjo juridinio asmens teisinio statuso, kadangi individualus verslas gali būti plėtojamas viena iš alternatyvių individualaus verslo organizavimo formų, t. y. verslo liudijimo, individualios veiklos pažymos arba ūkininko ūkio pagrindu (Mikalonienė *et al.*, 2017, p. 31). Manytina, kad aptarti individualios įmonės, kaip verslo organizavimo formos, trūkumai, neabejotinai daro įtaką individualių įmonių skaičiaus Lietuvoje mažėjimui bei prisideda prie to, jog privatūs asmenys, užuot pasirinkę individualios įmonės pagrindu vystomą verslo modelį, baimindamiesi neribotos atsakomybės, renkasi alternatyvias verslo organizavimo formas.

Žvelgiant į Europos Sąjungos valstybių narių individualios įmonės ar jai artimo individualaus asmens verslo suvokimą, pastebima, kad, visų pirma, tokiai verslo organizavimo formai apibūdinti vartojamas terminas „mažieji verslai“ (angl. *micro or*

small-sized businesses). Be to, Europos teisės instituto parengtoje apžvalgoje „Verslo gelbėjimas nemokumo teisėje“ (angl. *Rescue of Business in Insolvency Law*) nurodoma, kad išanalizavus skirtingų Europos valstybių reguliavimą, matyti, kad beveik neįmanoma rasti vieningo apibrėžimo, tinkančio visoms Europos jurisdikcijoms, kai kalbama apie „mažuosius verslus“ (Europos teisės instituto apžvalga, 2017, p. 365).

Daugelyje didžiųjų Europos Sąjungos valstybių (Prancūzija, Švedija, Vokietija), o taip ir Jungtinėje Karalystėje, individuali įmonės apskritai neturi juridinio asmens teisinio statuso (Mikalonienė *et al.*, 2017, p. 21-24). Taip pat skiriasi individualios įmonės įsteigimo reglamentavimas bei atsakomybė pagal prievoles, kadangi vienur, pavyzdžiui Vokietijoje ir Jungtinėje Karalystėje, tai yra neribotos civilinės atsakomybės subjektas, kitur, pavyzdžiui, Prancūzijoje, tai yra ribotos civilinės atsakomybės subjektas. Nepaisant tokio skirtingo reguliavimo Europos Sąjungos valstybėse, Europos teisės instituto apžvalgoje vis dėlto prieita prie išvados, kad mažųjų verslų reguliavimas turėtų būti vienodinamas būtent tais atvejais, kai susiduriama su poreikiu tokio verslo bankroto arba restruktūrizavimo procedūroms (Europos teisės instituto apžvalga, 2017, p. 365).

1.2. Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto samprata

Lietuvoje vykstančius bankroto procesus reglamentuojančio JANĮ 2 straipsnio 4 dalis numato, jog juridinio asmens bankroto procesas yra visuma procedūrų, kuriomis teismo arba ne teismo tvarka siekiama likviduoti juridinį asmenį, tenkinant kreditorių reikalavimus juridinio asmens turtu (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020). Ne išimtis ir šiame darbe nagrinėjamas individualių įmonių bankroto procesas, kuris gali vykti tiek teismine, tiek neteismine tvarka. Tam, kad tinkamai ir įvairiapusiškai suvokti individualios įmonės bankroto procedūras, taip pat atsižvelgiant į tai, kad JANĮ taikytinas tiek teismo, tiek ne teismo keliu bankrutuojančioms įmonėms, būtina analizuoti abiejų bankroto procedūrų sampratą bei pateikti apibendrintas šių procedūrų apibrėžtis.

Pažymėtina, kad toliau tiek šiame skirsnyje, tiek kompleksiskai visame darbe bus vartojamos sąvokos „bankroto procesas“ ir „bankroto procedūra“. Pabrėžtina, jog kaip savo praktikoje, suformuotoje dar galiojant IBĮ, yra nurodęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, šios sąvokos nėra tapačios, kadangi terminas „bankroto procedūra“ yra siauresnis ir apima tik tam tikrą atskirą veiksmą ar vienerūšių veiksmų grupę (tęstinis veiksmas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje). Naujesnėje kasacinio teismo praktikoje, aktualioje aiškinant JANĮ nuostatas, laikomasi iš esmės tapataus

aiškinimo, kaip pavyzdį nurodant JANĮ 155 straipsnį, kuriame sąvokos „nemokumo procesai“ ir „nemokumo procedūros“ vartojamos kaip dvi savarankiškos sąvokos, o atsižvelgiant į JANĮ 2 straipsnio 4 punkte įtvirtintą bankroto proceso apibrėžimą, bankroto procedūra laikytina tokia vienaarūšių veiksmų grupė (atskiras veiksmas), kuri yra reglamentuota JANĮ ir yra juridinio asmens bankroto proceso sudėtinė dalis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Nenukrypstant nuo aukščiau pacituotų kasacinio teismo išaiškinimų, toliau šiame darbe atskirai aptariant teismo ir neteismo bankroto atvejus bei kitas bankroto procesui būdingas vienaarūšių veiksmų grupes bus vartojama sąvoka „bankroto procedūra“, o visumai JANĮ reguliuojamų procedūrų apibūdinti bus vartojama sąvoka „bankroto procesas“.

1.2.1. Teisminis bankroto atvejis

Remiantis Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos nemokumo procesų 2021 metais apžvalga, Lietuvoje per praėjusius metus iš viso pradėti 808 bankroto procesai, iš kurių 645 (79,8 proc.) yra teisminiai, o 163 (20,2 proc.) neteisminės procedūros. Nurodyti duomenys leidžia teigti, kad galiojant naujam JANĮ dauguma bankroto procesų tebevyksta teismo tvarka, todėl teismas, kaip bankroto bylą nagrinėjanti institucija, išlieka vienu svarbiausių bankroto teisinių subjektų. Ne išimtis ir individualios įmonės, kurių didžioji dauguma, remiantis Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos statistinių duomenų analize, t. y. 90 proc. bankrotų 2020 m. ir 80 proc. bankrotų 2021 m., vyksta inicijuojant procedūrą teismo tvarka.

Įstatyme atskirai apibrėžiama juridinio asmens bankroto bylos sąvoka, nurodant, kad tai yra teismo nagrinėjama civilinė byla dėl juridinio asmens bankroto teisinių santykių (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020). Teisės doktrinoje pripažįstama, kad be Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje įtvirtintos teismų jurisdikcinės, t. y. ginčų sprendimo dėl teisės, veiklos, bankroto procese teismo veikla turi papildomą elementą, susijusį su klausimų, kurie savo esme yra administracinio tvarkomojo, organizacinio pobūdžio, sprendimu (Kavalnė *et al.*, 2009, p. 208). Kaip pavyzdžius galima paminėti tai, kad teismas skiria nemokumo administratorių (JANĮ 34 straipsnio 2 dalis), tvirtina bankroto proceso administravimo išlaidų sąmatą, jei to nepadarą kreditorių susirinkimas (JANĮ 75 straipsnio 3 dalis), o bankroto procedūros supaprastinta

tvarka atveju, teismas apskritai sprendžia klausimus, priskirtus kreditorių susirinkimo kompetencijai (JANĮ 68 straipsnio 3 dalis). Nemokumo bylose pripažįstamas viešasis interesas, todėl tai lemia ir aktyvų teismo vaidmenį šiame procese (Tamošiūnienė, *et al.*, 2020, p. 32).

Manytina, kad dėl aptartų teismo kompetencijos išskirtinumą, teisminė bankroto procedūra yra reiškinys, sujungiantis tiek viešosios, tiek privatinės teisės šakų normas. Tai puikiai iliustruoja JANĮ 3 straipsnio 4 dalis, kuri nustato teisėjo vadovavimo procesui principą, reiškiantį, kad teismas gali savo iniciatyva įpareigoti nemokumo proceso dalyvius atlikti procesinius veiksmus, rinkti įrodymus ir kontroliuoti nemokumo proceso šalių veiksmus, siekdamas užtikrinti veiksmingą teismo tvarka vykdomo nemokumo proceso eigą ir viešąjį interesą (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Teisės moksle pripažįstama, kad įstatymų leidėjas, įtvirtindamas teisėjo vadovavimo procesui principą, nenustatė teismo aktyvumo ribų, jo suderinamumo su proceso rungtyniškumo, šalių lygiateisiškumo principais, todėl bankroto bylą nagrinėjantis teismas kiekvienu atveju turi vertinti savo aktyvumo nemokumo procese ribas ir nepažeisti pamatinių civilinio proceso principų (Višinskis, Jokubauskas, 2019, p. 454). Taigi, šiuo atveju viešojo intereso elementas, nors ir reikšmingas bankroto procese, tačiau neturėtų tapti vyraujančiu bei paneigiančiu paties civilinio proceso koncepciją, o teisėjo vadovavimo procesui principas, be jam įstatyme numatytų tikslų, turėtų užtikrinti ir viešojo bei privataus interesų pusiausvyrą.

Atskirai analizuojant individualių įmonių bankroto procedūrą teisme, pastebėtina, kad teismo kompetencija neturi išskirtinumo, todėl teismas, nagrinėdamas individualios įmonės bankroto bylą išlaiko įprastą tokio pobūdžio byloms būdingą statusą ir vaidmenį. Vis dėlto, norint pabrėžti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto išskirtinumą, vertėtų atskirai aptarti proceso dalyvius. Kai kalbame apie individualias įmones, kurių savininkai atsako už įmonės prievoles savo turtu, be kita ko, ir įmonės bankroto procese, susidaro situacija, kuomet bankroto byloje dalyvaujantiais byloje asmenims gali tapti įmonės savininkas ir/ar jo sutuoktinis. Apie tokį galimą byloje dalyvujančių subjektų rato išplėtimą kalbama ir JANĮ 57 straipsnio 2 dalies nuostatoje, numatančioje, kad jeigu bankroto byla iškelta neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, jo savininkas per teismo nustatytą terminą privalo pateikti paskirtam nemokumo administratoriui viso savo turimo turto, įskaitant ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, sąrašą. Toks turto inventorizavimas reiškia, jog kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimui nepakankant įmonės turto, išieškojimas galimas iš įmonės

savininko ar jo sutuoktinio plačiaja prasme. Taigi, tokiu atveju, kai bankroto byloje sprendžiami klausimai, susiję su įmonės savininko ar bendromis jo ir sutuoktinio, turinėmis teisėmis, tai sudaro prielaidas, remiantis CPK normomis, tokius asmenis laikyti dalyvaujančiais byloje asmenimis, turinčiais teisinį suinteresuotumą bylos baigtimi (Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas, 2002). Pažymėtina, kad tolesniuose šio darbo skyriuose bus kur kas detaliau analizuojami minėtų subjektų turinės atsakomybės klausimai.

Atkreiptinas dėmesys, jog analizuojant individualios įmonės bankroto subjektus, išskirtina ir įmonės savininko figūra. Atsižvelgiant į tai, kad toks asmuo yra materialiai atsakingas individualios įmonės bankroto byloje, dar galiojant senajam ĮBĮ buvo suformuota teismų praktika, pagal kurią įmonės savininkas privalėjo būti įtrauktas byloje dalyvaujančiu asmeniu (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. vasario 25 d. nutartis, civilinėje byloje). Pažymėtina, kad tokia teismų praktikos plėtotė neprarado savo aktualumo ir įsigaliojus JANĮ. Dar daugiau, teismų praktikoje imta konkretizuoti, jog individualios įmonės savininkas turi būti patrauktas bendraatsakovu bankroto byloje motyvuojant tuo, kad bankrutuojant neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, juridinio asmens savininko procesinė padėtis *de facto* yra tokia pati kaip ir bankrutuojančio neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Teisės moksle teigiama, kad individualios įmonės bankroto atveju jos savininkas turi daugiau teisių nei ribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininkas (Kavalnė, *et al.*, 2009, p. 222). Platesnė neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens teisių apimtims pateisinama tuo, jog šis asmuo yra subsidiariai atsakingas už įmonės prievoles. Kaip vieną iš išimtinių individualios įmonės savininko teisių galima išskirti galimybę skųsti tam tikrus kreditorių susirinkimo sprendimus. JANĮ 55 straipsnio 2 dalis nustato, kad teisę skųsti kreditorių susirinkimo sprendimus teismui turi kreditorius, balsavęs prieš kreditorių susirinkimo sprendimą, kreditorių susirinkime nedalyvavęs kreditorius, jeigu nebuvo tinkamai apie jį informuotas, nemokumo administratorius bei restruktūrizuojamas juridinis asmuo. Nepaisant to, teismų praktikoje išaiškinta, jog šie įstatyme nurodyti asmenys kreditorių susirinkimo sprendimus gali skųsti be papildomo savo teisinio suinteresuotumo pagrindimo, tačiau kiti asmenys, kurių teises gali paveikti kreditorių susirinkime priimti sprendimai, savo teisę į teisminę gynybą bankroto byloje turi įgyvendinti įrodydami savo teisinį suinteresuotumą (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje). Plėtojant galimo suinteresuotumo turėjimą, Lietuvos apeliacinis teismas vienoje

savo nutartyje konstatavo, kad individualios įmonės savininkas turi teisinį suinteresuotumą skusti kreditorių susirinkimo nutarimą, kuriuo nustatyta individualios įmonės turto pardavimo kaina ir tvarka, kadangi turtą pardavus už nepagrįstai mažą kainą, gali padidėti įmonės savininko asmeninė turtinė atsakomybė kreditoriams (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gegužės 4 d. nutartis, civilinėje byloje). Aptarti aspektai leidžia teigti, jog neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens koncepcijos ypatumai tiek įstatymų leidėjui, tiek teismų praktikai kelia papildomus uždavinius sukurti bei užtikrinti teisinius saugiklius, kurių pagalba būtų apsaugomi, be kita ko, ir įmonės savininko interesai.

Inicijuoti bankroto procesą, iškeliant civilinę bylą teisme, turi teisę juridinio asmens vadovas arba kreditorius, kuriam prievolės įvykdymo terminas yra suėjęs, tuo tarpu pareigą inicijuoti nemokumo procesą turi juridinio asmens vadovas, jeigu juridinis asmuo yra nemokus arba likvidatorius, jeigu juridinio asmens likvidavimo metu paaikškėja, kad juridinis asmuo yra nemokus (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020). Įvertus šiame darbe jau aptartą teisinio reglamentavimo dualumą dėl įmonės savininko sutuoktinio (ne)galėjimo būti individualios įmonės savininku, kyla klausimas, ar įmonės savininko sutuoktinis turi teisę kreiptis į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo individualiai įmonei?

Įstatyme ir teismų praktikoje nesant aiškaus atsakymo į šį klausimą, autorė mano, jog tokios teisės suteikimas įmonės savininko sutuoktiniui galėtų būti vertintinas dvejopai. Viena vertus, sutuoktiniui dalyvaujant individualios įmonės veikloje ir valdyme (prisidedant savo darbu, investuojant pinigines lėšas ir kita), būtų neprotinga, įmonei tapus nemokia, uždrausti tokiam asmeniui pasinaudoti galimybe inicijuoti bankroto bylą. Tokios teisės nesuteikimo ydingumą papildomai sustiprina teismų praktikos išaiškinimai, kad santuokoje įsteigta įmonė yra laikoma šeimos turtu, todėl iš tokios įmonės veiklos atsiradusios prievolės turėtų būti tenkinamos iš sutuoktinių bendro turto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje). Esant situacijai, kuomet individualios įmonės savininko sutuoktiniui gali tekti atsakyti už įmonės prievoles, pravartu būtų suteikti įmonės savininko sutuoktiniui galimybę inicijuoti įmonės bankroto procedūrą, siekiant apsaugoti nemokia tapusios įmonės, jos kreditorių ir netgi savo paties interesus. Kita vertus, svarstyтина, ar iniciatyvos teisės sutuoktiniui suteikimas neatvers kelio piktnaudžiavimui, kadangi pašlijus sutuoktinių tarpusavio santykiams, individuali įmonė gali tapti konfliktiškų jos valdytojų santykių įkaite, o teismuose gali padaugėti civilinių bylų, kuriose nesant teisėto pagrindo inicijuojamos individualių įmonių bankroto procedūros.

Toliau analizuojant neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens teisminę procedūrą, svarbi ir kreditorių, kaip subjektų, galinčių savarankiškai kreiptis į teismą su pareiškimu dėl bankroto bylos iškėlimo, padėtis. Analizuojant kreditorių apibūdinančius požymius sutinkama pozicija, kad finansinio reikalavimo turėjimas skolininkui yra pagrindinis, pirminis kreditoriaus požymis įmonių bankroto procese (Jokubauskas, 2021, p. 47). Tuo tarpu konkrečiai teisminės įmonių bankroto procedūros atveju, kreditoriumi pripažįstamas asmuo, kurio reikalavimą skolininkui patvirtino teismas, kas iš esmės reiškia, jog vien finansinio reikalavimo turėjimas savaime nesukuria asmeniui kreditoriaus statuso bankroto byloje. Nepaisant to, asmenys, pagrįstai manantys, kad turi teisę reikalauti iš įmonės įvykdyti prievolės bei įsipareigojimus, yra potencialūs kreditoriai ir gali inicijuoti bankroto bylą (UNCITRAL įstatyminės nemokumo teisės taisyklės, 2005). Taigi, bankroto byloje egzistuoja kreditoriai, kurie yra spėjamo (numanomo) materialinio santykio dalyviai (Lietuvos apeliacinio teismo 2012 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje), turintys teisę kreiptis į teismą su pareiškimu dėl bankroto bylos iškėlimo (JANĮ 4 straipsnio 2 dalies 2 punktas) bei kreditoriai, kurių reikalavimai yra patvirtinti įsiteisėjusia teismo nutartimi (JANĮ 41 straipsnio 1 dalis), kas iš esmės tokiems asmenims suteikia visą JANĮ numatytą kreditorių teisių amplitudę.

Nuo kitų bankroto procedūros dalyvių kreditoriai skiriasi savo ypatingu ekonominiu suinteresuotumu bankroto eiga ir bylos baigtimi (Kavalnė *et al.*, 2009, p. 231). Primintina, kad JANĮ 4 straipsnio 1 dalies 2 punktas numato, jog nemokumo procesą inicijuoti turi teisę kreditorius, kuriam prievolės įvykdymo terminas yra suėjęs. Vis dėlto, individualios įmonės bankroto atveju, papildomai egzistuoja dar dvi kreditorių grupės: įmonės kreditoriai ir įmonės savininko kreditoriai, kadangi tiek vienu, tiek kitų kreditorių finansiniai reikalavimai gali būti pareikšti bankroto byloje. Nepaisant to, kasacinis teismas išaiškino, kad individualios įmonės savininko kreditoriai turi teisę reikšti savo reikalavimus savininkui jo individualios įmonės bankroto procese, tačiau neturi teisės inicijuoti individualios įmonės bankroto bylą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, individualios įmonės teismo bankroto iniciatyvos teisė šiuo atveju suteikta išimtinai tik įmonės kreditoriams.

Apibendrinant galima teigti, kad teisminė individualios įmonės bankroto procedūra yra teismo nagrinėjama civilinė byla dėl nemokios individualios įmonės bankroto teisinių santykių. Individualios įmonės bankroto bylos išskirtinumą lemia byloje dalyvaujantys asmenys, tarp kurių yra tiek įmonės savininkas (savininkai), įgyjantys bendraatsakovo statusą, tiek, atskirais atvejais, įmonės savininko sutuoktinis, kadangi individualios įmonės

bankroto byloje galimas išieškojimas iš įmonės savininko turto, valdomo bendrosios jungtinės nuosavybės teise. Kreditorių subjektiškumo prasme teisminei individualios įmonės bankroto procedūrai būdinga tai, jog savo finansinius reikalavimus turi teisę pareikšti įmonės kreditoriai bei įmonės savininko kreditoriai, tačiau, nepaisant to, pastarieji kreditoriai neturi bankroto bylos iniciatyvos teisės.

1.2.2. Neteisminis bankroto atvejis

Teisminė bankroto procedūra Lietuvoje yra pagrindinė ir esminė, kadangi dauguma atvejų bankroto procedūra vykdoma teismo keliu, be to, įstatymų leidėjas, reguliuodamas bankroto procedūras daugiausiai dėmesio skiria būtent teisminei bankroto procedūrai. Taigi, neteisminis bankroto atvejis, teisminės procedūros kontekste, laikytinas alternatyviu būdu įmonei bankrutuoti. Pagrindinis teisminės ir neteisminės bankroto procedūros atskyrimo kriterijus yra, jog neteisminio bankroto atveju nemokumo procedūra vykdoma bendru įmonės ir jos kreditorių susitarimu, o visi klausimai sprendžiami kreditorių susirinkimu (Kirkutis *et al.*, 2020, p. 167). Sąlygų visuma, kuriai esant įmonė gali bankrutuoti neteisminiu būdu, įtvirtinta JANĮ 11 straipsnyje, o neteisminės procedūros vykdymo ypatumai išdėstyti JANĮ 12 straipsnyje.

Lietuvoje galiojantis bankroto proceso reglamentavimas vertintinas kaip skatinantis neteismines bankroto procedūras. Tai patvirtina vienas iš JANĮ rengėjų iškeltų naujojo reglamentavimo tikslų, kurio esmė yra skatinti finansinių sunkumų turinčių, tačiau perspektyvių juridinių asmenų ir kreditorių neteisminius susitarimus (JANĮ aiškinamasis raštas, 2018). Nurodyto uždavinio įgyvendinimas įgavo ir tam tikrą įstatymo raidę, antai JANĮ 8 ir 9 straipsniuose nustatyta, kad pranešime apie ketinimą inicijuoti nemokumo bylą teisme turi būti nurodoma ir galimybė bankroto procesą vykdyti ne teismo tvarka, o JANĮ 16 straipsnio 1 dalies 1 punkte įtvirtinta, jog teisė kreiptis į teismą dėl nemokumo bylos iškėlimo atsiranda nuo termino, skirto sprendimui bankroto procesą vykdyti ne teismo tvarka priimti, pabaigos (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020).

Kalbant apie sprendimo pradėti neteisminį bankrotą priėmimą, pažymėtina, kad JANĮ nustato tik tai, kad tokiai procedūrai turi pritarti kreditoriai, kurių reikalavimų suma sudaro ne mažiau kaip 3/4 visų juridinio asmens turimų įsipareigojimų (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020), tačiau nedetalizuojama sprendimo priėmimo procedūra ar kreditorių valios išraiškos forma. Teisės moksle pasigirsta pasiūlymų, jog kreditorių sprendimas pradėti bankroto procesą ne teismo tvarka turėtų būti

priimamas kreditorių susirinkime, kurį turėtų sušaukti juridinio asmens vadovas, kadangi tai atitiktų JANĮ nuostatas dėl kreditorių valios išraiškos balsuojant kreditorių susirinkime (komitete) ir užtikrintų galimybę tokio sprendimo teisėtumą patikrinti teismine tvarka (Kirkutis *et al.*, 2020, p. 170-171). Manytina, jog siekiant teisinio aiškumo ir apibrėžtumo, įstatyme vertėtų apibrėžti ne tik tai, koks kreditorių skaičius turėtų pritarti neteisminėi procedūrai, tačiau ir tai, koku būdu kreditoriai galėtų išreikšti savo valią bei kas apskritai turi teisę inicijuoti tokią procedūrą. Autorės vertinimu, dabartinis reguliavimas palieka nemažai erdvės interpretacijoms, kartu padidina ir ginčų teisme skaičių, kadangi nesant aiškaus procedūrinio reguliavimo, tarp juridinio asmens valdymo organų ir kreditorių gali kilti nesutarimai jau pačiuose pirminiuose neteisminės bankroto procedūros etapuose, kai dar tik priimamas sprendimas dėl tokios procedūros vykdymo.

Analizuojant konkrečiai individualios įmonės neteisminio bankroto proceso inicijavimą, reikšminga identifikuoti, kokie subjektai gali inicijuoti šią procedūrą. Subjektų rato apibrėžtis, kalbant apie individualias įmones, itin reikšminga, kadangi šiame darbe jau minėta, jog individualios įmonės savininko atsakomybė pagal įmonės prievoles yra subsidiari, o tai lemia, kad teismų praktika vystėsi ir, įsigaliojus JANĮ, tebesivysto tokiu keliu, jog bankroto procedūros metu visi kreditoriai savo finansinius reikalavimus turi pareikšti nepriklausomai nuo to, su kuo – įmone ar jos savininku (savininkais) sudarytas sandoris (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje). Toks aiškinimas suponuoja prielaidą, jog nesvarbu, ar individualios įmonės bankroto procedūra vykdoma teismo ar ne teismo keliu, tačiau visais atvejais akumuliuojami tiek pačios įmonės, tiek savininko kreditorių finansiniai reikalavimai. Dėl to natūraliai kyla klausimas, ar abi šios kreditorių grupės turi teisę inicijuoti, šio skirsnio atveju, būtent neteisminę bankroto procedūrą? Į šį klausimą dar galiojant ĮBĮ atsakė kasacinis teismas, nurodydamas, kad inicijuoti individualios įmonės bankrotą gali tik šios įmonės, bet ne jos savininko kreditoriai, o tai reiškia, kad individualios įmonės savininko kreditoriai nedalyvauja priimant nutarimą bankroto procedūras vykdyti ne teismo tvarka, taigi, neturi ir teisės balsuoti dėl bankroto proceso, kuris vyks ne teismo tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Toks aiškinimas nepažeidžia įmonės savininko kreditorių interesų, kadangi, kaip nurodyta prieš tai cituotoje kasacinio teismo nutartyje, priešingai negu įmonės kreditoriai, įmonės savininko kreditoriai išlaiko reikalavimo teises įmonės savininkui net ir likvidavus įmonę dėl bankroto, juolab, kad CK šeštosios knygos normos, reglamentuojančios prievolių pasibaigimą nenumato, jog fizinio

asmens prievolės baigiasi tokiu atveju, kai likviduojamas juridinis asmuo, kurio dalyvis jis yra (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Pažymėtina, kad analizuojant teismų praktiką po JANĮ įsigaliojimo, matyti aukščiau pacituotos teismų praktikos tęstinumas – pavyzdžiui, vienoje Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje civilinėje byloje buvo sprendžiamas klausimas, ar neteisimine tvarka siekiančiai bankrutuoti individualiai įmonei kyla pareiga informuoti įmonės savininko kreditorius apie klausimo dėl bankroto procedūrų vykdymo ne teismo tvarka svarstymą. Šią civilinę bylą apeliacinio proceso tvarka nagrinėjęs Lietuvos apeliacinis teismas 2022 m. vasario 3 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. e2-137-567/2022, nurodė, jog įmonės savininko kreditoriai neteisminio proceso iškėlimo įmonei stadijoje neturi iniciatyvos teisės, nes nėra įmonės kreditoriai, todėl, atitinkamai, įmonė neturi pareigos pranešti įmonės savininko kreditoriams apie ketinimą spręsti dėl individualios įmonės bankroto procedūrų vykdymo ne teismo tvarka. Aptartas aspektas dėl įmonės ir jos savininko kreditorių atskirumo yra savitas analizuojant neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto ypatumus, be kita ko, atskleidžia, kad nepaisant to, jog bankrutuojant individualiai įmonei sutelkiami tiek įmonės, tiek jos savininko kreditorių reikalavimai, tačiau tai nesudaro pagrindo tapatinti įmonės ir jos savininko kreditorių bei suteikti jiems lygiavertę turimų teisių apimtį.

Teisės moksle pripažįstama, kad neteisminio bankroto tikslas yra užbaigti įmonės veiklą ir patenkinti kreditorių reikalavimus bendru visų suinteresuotų asmenų sutarimu (Norkus, Kavalnė, 2011, p. 284). Todėl galima išskirti papildomą kriterijų, kurio pagrindu atskiriama teisminė ir neteisminė bankroto procedūra, t. y. ginčo tarp nemokaus juridinio asmens ir jo kreditorių nebuvimas. Analizuojant JANĮ nuostatas pastebėtina, kad bendras sutarimas tarp nemokios įmonės ir jos kreditorių yra esminė sąlyga bankroto procedūrų ne teismo keliu vykdymui, antai bankroto procesas gali būti vykdomas ne teismo tvarka, jeigu: 1) teismuose nėra iškelta bylų ar nevyksta išankstinis ginčų nagrinėjimas ne teismo tvarka, kuriuose juridiniam asmeniui pareikšti turtiniai reikalavimai, taip pat reikalavimai, susiję su darbo santykiais; 2) į juridinio asmens turtą nėra nukreiptas išieškojimas pagal teismų ar kitų institucijų išduotus vykdomuosius dokumentus; 3) nėra atliekamas mokestinis tyrimas ar mokestinis patikrinimas Mokesčių administravimo įstatymo nustatyta tvarka (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020).

Teismų praktikoje pripažįstama, kad minėtas sąlygas nustatanti teisės norma yra imperatyvi ir negali būti aiškinama plečiamai (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje). Nepaisant to, įstatymų leidėjas įtvirtino nurodytų sąlygų privalomumo išimtį, t. y. bankroto procesas gali būti vykdomas ne teismo tvarka, jeigu

mokesčių administratorius, ieškovas ir (ar) išieškotojas sutinka (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020). Tačiau vertinant sistemiškai galima teigti, jog nurodyta išimtinė nuostata viso labo tik patvirtina, kad reglamentuojant neteisminę bankroto procedūrą koncentruojamasi į juridinio asmens ir jo kreditorių tarpusavio interesų suderinamumą.

Galiojantis reglamentavimas taip pat numato, kad teismo kompetencijai skirtus klausimus sprendžia kreditorių susirinkimas, be to, bankroto procesą vykdant ne teismo tvarka, *mutatis mutandis* (lot. su atitinkamais pakeitimais) taikomos JANĮ nuostatos, reguliuojančios bankroto procedūrą teismo tvarka, išskyrus nuostatas dėl nemokumo administratoriaus atrankos ir teismo skiriamų procesinių baudų (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020). Nurodytas teisinis reglamentavimas įtvirtina, kad centrinė figūra neteisminio bankroto atveju yra kreditorių susirinkimas, o esminė tokios procedūros galimumo vykdyti sąlyga – teisinių konfliktų tarp juridinio asmens ir kreditorių nebuvimas.

Toliau nuosekliai plėtojant tokį neteisminės bankroto procedūros suvokimą, teismų praktikoje nurodoma, kad paprastai ne teismo tvarka vykdomoje procedūroje, neturėtų kilti naujo(-ų) finansinio(-ių) reikalavimo(-ų) patvirtinimo klausimai, nes įmonės finansiniai įsipareigojimai turi būti neginčytini ir aiškūs jau kreditorių susirinkimo sprendimo dėl bankroto procedūros vykdymo ne teismo tvarka priėmimo dieną (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Nurodytas aiškinimas suponuoja, kad neteisminės bankroto procedūros atveju prioritetą teikiamas ne tik tam tikros įmonės kreditorių dalies pritarimui procedūrų vykdymui, tačiau ir kreditorinių reikalavimų aiškumui.

Manytina, kad kai kalbama apie individualių įmonių neteisminį bankrotą, finansinių reikalavimų aiškumo ir neginčijamumo reikalavimas taikomas tik įmonės kreditorių atžvilgiu, kadangi, remiantis teismų praktikos išaiškinimais, būtent šie subjektai priima sprendimą dėl individualios įmonės bankroto proceso vykdymo ne teismo tvarka. Vertinant lingvistinę JANĮ 11 straipsnio 3 dalies formuluotę matyti, kad joje nurodoma: „<...> kreditoriai, kurių reikalavimų suma vertine išraiška sudaro ne mažiau kaip 3/4 visų juridinio asmens turimų įsipareigojimų <...>“, kas leidžia teigti, jog ir įstatymas prioritetą suteikia būtent įmonės, įskaitant ir individualios įmonės, kreditoriams, kuomet svarstoma dėl bankroto procedūrų vykdymo ne teismo tvarka.

Papildomai vertėtų atkreipti dėmesį, kad, kaip pastebėta teismų praktikoje, JANĮ liko neįtvirtinta, jog reikalavimus individualios įmonės bankroto byloje gali pareikšti ne tik

pačios individualios įmonės kreditoriai, bet ir individualios įmonės savininko kreditoriai (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto, atsižvelgiant į tai, kad teismų praktika ir toliau nuosekliai laikosi šio išaiškinimo, galima teigti, kad pozicija, kuomet išimtinai tik įmonės kreditoriai sprendžia, ar bankroto procedūras vykdyti ne teismo tvarka, nepažeidžia įmonės savininko kreditorių interesų. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į tai, kad neteisminės bankroto procedūros atveju be jokių išimčių galioja JANĮ nuostatos, reglamentuojančios kreditorių finansinių reikalavimų tvirtinimą, todėl įmonės savininko kreditoriams neužkertamas kelias, vadovaujantis JANĮ 41 straipsnio nuostatomis, pareikšti savo finansinius reikalavimus ir, juos patvirtinus kreditorių susirinkime, pilnavertiškai dalyvauti neteisminėje individualios įmonės bankroto procedūroje.

Viena iš Europos teisės instituto rekomendacijų, aktualių, kai kalbama apie mažuosius verslus, yra siūlymas Europos Sąjungos valstybėms narėms įtvirtinti mažųjų verslų bankroto procedūras, vykdomas be teismo įsikišimo, t. y. kitų valstybių institucijų, kreditorių ar privačių subjektų, teismų dalyvavimą numatant tik ginčo atveju (Europos teisės instituto apžvalga, 2017, p. 375). Iš šiame skirsnyje atliktos analizės matyti, kad Lietuvoje veikiantys subjektai turi įstatymiškai įtvirtintą galimybę pasinaudoti neteismine bankroto procedūros tvarka, be to, kreditorių susirinkimuose priimti sprendimai gali būti skundžiami teismui, tokiu būdu užtikrinant teisminę ginčo sprendimo galimybę bei neapribojant teisminės gynybos prieinamumo.

Apibendrinant galima teigti, kad neteisminė individualios įmonės bankroto procedūra yra alternatyva teisminei bankroto procedūrai, kurios esminis aspektas yra juridinio asmens ir kreditorių susitarimas dėl bankroto procedūrų vykdymo, tokiu būdu iš procedūros eliminuojant teismą. Šiuo atveju individualių įmonių, kaip neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens, neteisminės bankroto procedūros išskirtinumas pasireiškia tuo, jog sprendimą dėl įmonės bankroto ne teismo tvarka vykdymo priima išimtinai įmonės kreditoriai, tačiau tai neužkerta kelio įmonės savininko kreditoriams dalyvauti įmonės bankroto procese kreditorių susirinkimui patvirtinus įmonės savininko kreditorių reikalavimus.

1.3. Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto reguliavimo raidos aspektai ir tikslai

Šiame darbe jau minėta, kad ilgą laiką bankroto teisinius santykius reglamentavusį ĮBĮ pakeitė chronologiškai žvelgiant dar pakankamai naujas JANĮ, Lietuvoje įsigaliojęs 2020 m. sausio 1 d.; iš naujojo įstatymo aiškinamojo rašto turinio matyti, kad rengiat JANĮ projektą atsižvelgta, be kita ko, į 2015 m. gegužės 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2015/848 dėl nemokumo bylų (toliau ir Reglamentas 2015/848) nuostatas, UNCITRAL nemokumo teisės teisėkūros gaires ir kitus šaltinius. Verta pažymėti, kad nuo 2021 m. liepos 15 d. įsigaliojo JANĮ pakeitimai, kuriais iš esmės įgyvendintas Reglamentas 2015/848, o taip pat 2019 m. birželio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti (toliau ir Direktyva 2019/1023).

Atsižvelgiant į atnaujintą teisinį reguliavimą, reikšminga paanalizuoti, kaip keitėsi Lietuvos įstatymų leidėjo požiūris į įmonių, tame tarpe ir individualių, bankroto procesą, kokias naujoves, neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų atžvilgiu, siūlo naujasis teisinis reguliavimas. Be to, reikšminga apžvelgti, kokias normatyvinio reglamentavimo tendencijas ir rekomendacijas, kalbant apie individualias įmones ir mažuosius verslus plačiąja prasme, įtvirtinta aukščiau aptarti tarptautiniai dokumentai ir kiti aktualūs šaltiniai bei, kiek visa tai atsispindi lietuviškajame bankroto proceso įstatyminiame modelyje.

Viena pagrindinių rekomendacijų valstybėms narėms, kuri siūloma Europos teisės instituto 2017 m. atliktos nemokumo teisės apžvalgoje, yra, jog Europos Sąjungos valstybės narės įstatyminiu lygmeniu turėtų įtvirtinti specialias nuostatas, skirtas mažiesiems verslams (Europos teisės instituto apžvalga, 2017, p. 374). Žvelgiant į dabartinį Lietuvos nemokumo reglamentavimą, matyti, kad įstatymų leidėjas JANĮ nenumatė atskiros dalies, skyriaus ar skirsnio, skirto išimtinai tik neribotos civilinės atsakomybės juridiniams asmenims, juolab, kad tokios pareigos įsakmiai nenumatė nei Reglamentas 2015/848, nei Direktyva 2019/1023. Vis dėlto, sisteminė JANĮ nuostatų analizė atskleidžia, kad įstatymų leidėjas įtvirtino tam tikras nuostatas, skirtas būtent neribotos civilinės atsakomybės juridiniams asmenims. Dalis šių nuostatų aptartos ankstesniuose šio darbo skirsniuose, todėl nekartojamos, tačiau verta atkreipti dėmesį į šiame darbe dar neanalizuotą taikos sutarties institutą bankroto bylose bei tai, kuo šis institutas ypatingas neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto byloje.

Bankroto procese taikos sutartis yra ne tik skolininko ir jo kreditorių sandoris, bet ir vienas iš alternatyvių būdų bankroto procesui užbaigti (Mikuckienė, 2007, p. 59). ĮBĮ 2 straipsnio 11 dalyje taikos sutartis buvo apibrėžta kaip kreditorių ir įmonės, o tuo atveju, kai įmonė yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, – ir jos savininko susitarimas tęsti įmonės veiklą, kai įmonė ir (arba) neribotos civilinės atsakomybės įmonės savininkas prisiima tam tikrus įsipareigojimus, o kreditoriai sutinka savo reikalavimus atidėti, sumažinti ar jų atsisakyti. Nors JANĮ nepateikia savarankiško taikos sutarties apibrėžimo, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, atlikęs atskirų JANĮ nuostatų analizę sprendė, kad taikos sutarties samprata išliko iš esmės nepakitusi – tai įmonės skolininkės ir jos kreditorių susitarimas dėl priemonių, kurios leis juridiniam asmeniui įveikti finansinius sunkumus, išsaugoti gyvybingumą ir išvengti bankroto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Taikos sutarties patvirtinimas, kaip vienas iš bankroto bylos nutraukimo pagrindų, įtvirtintas JANĮ 78 straipsnio 1 dalies 3 punkte. Taikos sutartimi bankroto bylą nutraukti galima iki teismo sprendimo dėl juridinio asmens pabaigos įsiteisėjimo dienos (JANĮ 78 straipsnio 2 dalis). Ankstesnis įstatymas numatė, kad taikos sutartis gali būti sudaroma iki teismo nutarties likviduoti įmonę dėl bankroto įsiteisėjimo dienos (ĮBĮ 28 straipsnio 4 dalis). Bylos užbaigimui taikos sutartimi reikalinga šių sąlygų visuma: 1) taikos sutarčiai turi pritarti juridinio asmens dalyviai atitinkamo juridinio asmens teisinę formą reglamentuojančio įstatymo nustatyta tvarka, o jeigu toks įstatymas šios tvarkos nenustato, – dalyvių susirinkime dalyvaujančių juridinio asmens dalyvių 2/3 balsų dauguma (JANĮ 80 straipsnio 4 dalis), 2) kreditorių susirinkimui turi būti pateiktas pasiūlymas sudaryti taikos sutartį kartu su taikos sutarties projektu (JANĮ 79 straipsnis), 3) taikos sutartį turi pasirašyti visi kreditoriai ir nemokumo administratorius, gavęs juridinio asmens dalyvių pritarimą (JANĮ 80 straipsnio 3 dalis), 4) taikos sutartis turi būti patvirtinta teismo (JANĮ 80 straipsnio 5, 6 dalys).

Teismų praktikoje išskiriamas dar vienas procesinis niuansas – kreditoriai arba juridinio asmens dalyvis (dalyviai) su pasiūlymu sudaryti taikos sutartį pirmiausiai turi kreiptis į kreditorių susirinkimą, o ne tiesiogiai į teismą, tuo tarpu į teismą dėl JANĮ tvarka sudarytos ir patvirtintos taikos sutarties patvirtinimo kreipiasi nemokumo administratorius (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje).

Minėta, kad taikos sutarties elementas turi tam tikrų ypatumų neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto procese. Anksčiau galiojusi ĮBĮ 28 straipsnio 2 dalis numatė, kad administratorius privalo pasiūlyti sudaryti taikos sutartį neribotos

civilinės atsakomybės įmonės savininkui ir įmonės kreditoriams prieš kreipdamasis į teismą dėl išieškojimo iš įmonės savininko turimo turto, įskaitant ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, kai neribotos civilinės atsakomybės įmonė neturi turto ar jo nepakanka teismo ir administravimo išlaidoms apmokėti ir kreditorių reikalavimams tenkinti. Sistemiškai vertinant ĮBĮ nuostatas dėl taikos sutarties sudarymo matyti, kad bankroto administratoriui buvo privalu pasiūlyti sudaryti taikos sutartį tik neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto dalyviams. Kasacinio teismo praktikoje ši nuostata traktuojama dvejopai: viena vertus, reiškia, kad nustačius, jog individualios įmonės turto nepakanka jos įsipareigojimams padengti ir nėra sudaryta taikos sutartis, bankroto administratorius turi pareigą kreiptis į teismą dėl išieškojimo iš įmonės savininko (savininkų) turimo turto, įskaitant ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė nuosavybė, ir toks išieškojimas turi būti vykdomas individualios įmonės bankroto procese. Antra vertus, tokia nuostata įtvirtinama imperatyvi sąlyga, kuri turi būti įvykdyta tam, kad išieškojimas į įmonės savininko turtą bankroto byloje galėtų būti nukreipiamas – administratorius privalo pasiūlyti sudaryti taikos sutartį neribotos civilinės atsakomybės įmonės savininkui ir įmonės kreditoriams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje).

JANĮ aiškinamajame rašte buvo siūloma nekeisti iki JANĮ galiojusio reguliavimo, motyvuojant neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvių padėtimi bankroto atveju ir galima administracine našta, informuojant visų kitų juridinių asmenų dalyvius (JANĮ aiškinamasis raštas, 2018). Stebint dabartinį reguliavimą matyti, kad įstatymų leidėjas įtvirtino bemaž analogišką procedūrą. Sistemine JANĮ 79 straipsnio 2 dalies ir 88 straipsnio analizė atskleidžia, kad teismas bankroto byloje gali spręsti dėl neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio turto pardavimo, nemokumo administratoriui prieš tai privalomai informavus neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvius apie jų teisę siūlyti sudaryti taikos sutartį arba inicijuoti restruktūrizavimą (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020).

Taigi, tam, kad galėtų spręsti dėl galimybės nukreipti išieškojimą į įmonės savininko turtą, įstatymų leidėjas įtvirtino teisinį mechanizmą, kuriuo siekiama apsaugoti įmonės savininko interesus.

2. NERIBOTOS CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS JURIDINIO ASMENS KREDITORIAI, JŲ TEISIŲ APSAUGA BANKROTO PROCEDŪROS METU

Siekiant aiškesnio neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto instituto suvokimo, reikia aptarti kreditorių padėtį procese, o taip pat identifikuoti kreditorių teisių apsaugos mechanizmus. Kreditorių interesų apsaugos analizė reikšminga, kadangi analizuojant bankroto procesą remiantis juridinio asmens atsakomybės pagal prievolės kriterijumi, centrine tokios analizės figūra išlieka kreditorius, kaip prievolinio santykio šalis, kuriai bankrutuojantis neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo yra materialiai atsakingas. Kreditorių interesų apsauga konkrečiai individualios įmonės bankroto procese analizuojama vertinant šiuos aspektus: i) įmonės savininko atsakomybę prieš įmonės ir savo paties kreditorius; ii) galimus kreditorių teisių gynimo būdus; iii) individualios įmonės ir fizinio asmens bankroto procesų sąsajas; iv) sutuoktinių atsakomybę individualios įmonės bankroto procese; v) kreditoriaus, kaip išieškotojo, interesų apsaugą vykdymo procese.

2.1. Individualios įmonės savininko atsakomybės aspektai bankroto procese

Kaip jau buvo minėta šiame darbe, individualios įmonės bankroto proceso atveju, t. y. tiek teisminės, tiek neteisminės procedūros atveju, materialinės atsakomybės subjektu, kartu su įmone, tampa ir jos savininkas. Įvertinus tai, kad nepakankant bankrutuojančios individualios įmonės turto, jos savininkui gali tekti atsakyti už įmonės prievolės, bei tai, kad įmonės savininko kreditoriai turi teisę pareikšti savo finansinius reikalavimus įmonės bankroto procese, toliau šiame poskyryje bus analizuojami atskiri įmonės savininko atsakomybės bankroto procese aspektai.

2.1.1. Individualios įmonės savininko atsakomybė prieš juridinio asmens kreditorius

Individualios įmonės savininko atsakomybę iš esmės įprasmina CK 2.50 straipsnio 4 dalies nuostata, teigianti, kad tuo atveju, jei prievolėms įvykdyti neužtenka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, už jo prievolės atsako juridinio asmens dalyvis. Ši nuostata yra glaudžiai susijusi su JANĮ 57 straipsnio 2 dalimi, pagal kurią iškelus bankroto bylą neribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui, jo savininkas, ūkinės bendrijos tikrieji nariai per teismo nustatytą terminą privalo pateikti paskirtam nemokumo administratoriui viso savo turimo turto, įskaitant ir turtą, kuris yra bendroji jungtinė

nuosavybė, sąrašą. Aptartų normų turinys atskleidžia, kad visas individualios įmonės savininko turtas, net ir valdomas bendrosios jungtinės nuosavybės teise kartu su sutuoktiniu, patenka į turto masę, iš kurios tenkinami individualios įmonės (ir jos savininko) kreditorių reikalavimai.

Vis dėlto tai, kad individualios įmonės bankroto procese galimas kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimas iš įmonės savininko turto nereiškia absoliutaus įmonės ir jos savininko turto bendrumo. Priešingai, individualios įmonės savininko turtas neturi būti visais atvejais tapatinamas su individualios įmonės turtu, o tai patvirtina Individualių įmonių įstatymo 8 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas turto atskirumo principas, pagal kurį turtas individualiai įmonei priklauso nuosavybės teise. Turto, o taip pat ir turtinių prievolių, atskirumo aspektas svarbus ir pradiniuose individualios įmonės bankroto proceso etapuose, kuomet vertinamas įmonės nemokumas. Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje pažymima, kad sprendžiant klausimą dėl individualios įmonės nemokumo ir nustatant įmonės turtą bei įsipareigojimus, įmonės bei jos savininko turtas bei turtinės prievolės turi būti atskirtos ir vertintinos tik pačios įmonės, kaip juridinio asmens, turto vertės santykis su įsipareigojimais (Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, bankroto bylos iškėlimo stadijoje svarbus įmonės mokumo vertinimas: gebėjimas atsiskaityti su kreditoriais, tęsti ūkinę-komercinę veiklą ir kita. Norint tinkamai nustatyti šias aplinkybes, reikalingas būtent pačios įmonės finansinės situacijos įvertinimas.

Pabrėžtina, kad įmonės ir jos savininko turto atskirtis išnyksta tik po bankroto bylos iškėlimo, kuomet pradedamas kreditorių finansinių reikalavimų akumuliacijavimas ir tenkinimas, todėl, atitinkamai, JANĮ 57 straipsnio 2 dalies nuostata neturi įtakos nei pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei priėmimo, nei bankroto bylos iškėlimo etapuose.

Jau minėta, kad individualios įmonės savininko atsakomybė už įmonės turtines prievoles yra subsidiari, t. y. išieškojimas į savininkui priklausantį turtą gali būti nukreipiamas tik tuo atveju, jei kreditorių reikalavimų patenkinimui nepakanka įmonės turto, todėl vien individualiai įmonei pradėtas bankroto procesas pats savaime nereiškia, kad reikalavimai bus nukreipti į įmonės savininko turtą (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje). Paminėtina, kad tai, ar tenkinant įmonės kreditorių finansinius reikalavimus iškilis poreikis nukreipti juos į įmonės savininko turtą, neretai priklauso nuo įmonės nemokumo būsenos nustatymo momento ir atitinkamo reagavimo į tokią įmonės finansinę būklę. Ekonomikos mokslininkų teigimu, bankroto procesą tikslinga pradėti kuo anksčiau, siekiant, kad įmonė neprisiimtų dar daugiau

įsipareigojimų, o tai yra ypatingai svarbu, kuomet bankrutuoja neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo (Giriūnas, Kazlauskas, 2013, p. 64). Atsižvelgiant į tai, savalaikiu įmonės nemokumo įvertinimu ir bankroto proceso inicijavimu yra visų pirma suinteresuotas pats įmonės savininkas, kadangi pavėluota reakcija neretai gali nulemti įmonės savininko asmeninius turtinius praradimus bei jų apimtį.

Tam, teismas galėtų priimti nutartį leisti išieškoti iš neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininko turto, būtinos iš esmės dvi sąlygos. Pirma, neribotos civilinės atsakomybės įmonė neturi turto ar jo nepakanka teismo ir administravimo išlaidoms apmokėti ir kreditorių reikalavimams tenkinti. Antra, vadovaujantis JANĮ 79 straipsnio 2 dalimi, šalys iki nutarties likviduoti įmonę dėl bankroto įsiteisėjimo nesusitarė dėl taikos sutarties sudarymo. Tokiu atveju teismui turi būti pateikti įrodymai, jog nemokumo administratoriaus siūlymą dėl taikos sutarties sudarymo gavo abi potencialios taikos sutarties šalys – įmonės savininkas ir jos kreditoriai, be to, JANĮ 79 straipsnio 2 dalyje numatytos pareigos įgyvendinimas svarbus teismui sprendžiant dėl galimybės nukreipti išieškojimą į įmonės savininko turtą, todėl ji turi būti nustatyta ne formaliai, o įvertinus visus faktinius duomenis (Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje).

Be įstatyme įtvirtintų imperatyvių sąlygų tam, kad išieškojimą būtų galima nukreipti į neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turtą, sprendžiant šį klausimą, taip pat pabrėžtina ir teismo vaidmens svarba. Įstatyme numatyta, jog galimybė išieškoti iš įmonės savininko atsiranda, kuomet įsiteisėja teismo nutartis išieškoti iš neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvių turto (JANĮ 88 straipsnio 1 dalis). Tokia nuostata puikiai iliustruoja JANĮ 3 straipsnio 4 punkte įtvirtintą teisėjo vadovavimo procesui principą, kadangi sprendimą dėl išieškojimo iš įmonės savininko turto priima teismas, įvertinęs visetą aplinkybių, reikšmingų šio klausimo tinkamam išsprendimui.

Verta pažymėti, kad teisėjo vadovavimo procesui principas, kuomet sprendžiama dėl išieškojimo į įmonės savininko turtą nukreipimo, pasireiškia net ir neteisminės bankroto procedūros atveju, nepaisant to, kad vadovaujantis JANĮ 12 straipsnio 1 dalimi, bankroto procesą vykdant ne teismo tvarka, teismo kompetencijai skirtus klausimus sprendžia kreditorių susirinkimas. Lietuvos apeliacinis teismas, aiškindamas ĮBĮ 13 straipsnio 1 dalį, kuri yra analogiška kaip ir minėta JANĮ 12 straipsnio 1 dalis, yra nurodęs, jog tai, kad ne teismo tvarka vykdomos bankroto procedūros atveju išieškojimą siekiama nukreipti ne į individualios įmonės turtą, bet į individualios įmonės savininkų, kaip neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvių, privatų turtą, lemia poreikį teismui įsiterpti į

kreditorių susirinkimo kompetencijai priklausančio klausimo sprendimą (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, išieškojimo iš įmonės savininko klausimo priskyrimas teismo kompetencijai sietinas su viešojo intereso, pasireiškiančio teismo aktyvumu, buvimu bankroto procese (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Pažymėtina, kad viena iš JANĮ įtvirtintų teisėjo vadovavimo procesui principo reikšmių yra teismo galimybė kontroliuoti nemokumo proceso šalių veiksmus (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020). Būtent šis teisėjo vadovavimo procesui principui elementas yra teismo kompetencijos nuspręsti dėl išieškojimo į įmonės savininką nukreipimo išdava, kadangi teismas turi įsitikinti procedūros, kurios metu kyla materialaus pobūdžio padariniai įmonės savininko turтинėms teisėms ir interesams, teisėtumu.

Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto proceso ypatumas, jog kreditorių finansinių reikalavimų patenkinimui gali būti pasitelkiamas ir įmonės savininko turtas, laikytinas ir tam tikra kreditorių apsauginės funkcijos išraiška. Akcentuotina, kad bankroto procese itin reikšmingas yra maksimalios naudos siekis, t. y. kuo didesnis kreditorių reikalavimų patenkinimas, kuris, be kita ko, yra iš esmės visuotinai pripažįstamas kaip pagrindinis bankroto proceso tikslas (Jokubauskas, 2021, p. 36). Tokiu būdu, manytina, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens koncepcija, kuomet kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimui gali būti pasitelkiamas ne tik įmonės, bet ir jos dalyvio, turtas, yra gerai suderinta su poreikiu kuo didesniai kreditorių reikalavimų patenkinimui.

Siekiant realios bankrutuojančio neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditorių teisių ir interesų apsaugos neužtenka tik įtvirtinti galimybę jiems kuo didesne apimtimi patenkinti savo finansinius reikalavimus. Tam, kad būtų galima užtikrinti kuo didesnę kreditorinių reikalavimų patenkinimą, svarbu įtvirtinti teisinius mechanizmus, leidžiančius išsaugoti įmonės savininko turtą. Teismų praktikoje šiam tikslui pasiekti pasitelkiamas laikinųjų apsaugos priemonių taikymo institutas bei nurodoma, kad teismas *ex officio* turi imtis priemonių, kad ne tik individualios įmonės, bet ir jos savininkų turtas būtų išsaugotas iki bankroto bylos išnagrinėjimo pabaigos tam, kad prireikus į jį galėtų būti nukreiptas išieškojimas, bet taip pat turi būti taikomas bankrutuojančios (bankrutavusios) įmonės savininkui (savininkams) asmeninės ir jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto areštas (Lietuvos apeliacinio teismo 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Šiame kontekste verta paminėti, kad vėlesnės teismų praktikos analizė atskleidžia, jog turтинio pobūdžio suvaržymų įmonės savininko atžvilgiu taikymas turi būti tikslingas.

Nemokumo administratorius, prašydamas teismo taikyti laikinąsias apsaugos priemones, tokį savo prašymą turi motyvuoti ir nurodyti aplinkybes bei pateikti įrodymus, kodėl yra būtina areštuoti įmonės savininko turtą, taip pat įrodymus, kad egzistuoja pagrindas kreiptis į teismą dėl išieškojimo iš įmonės savininko turto (Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, net ir esant numatytiems kreditorių teisių apsaugos instrumentams, jų naudojimas neturėtų būti betikslis ir taikomas visais individualios įmonės bankroto proceso atvejais, o priešingai, turėtų būti suderintas su laikinųjų apsaugos priemonių instituto paskirtimi bei bankroto procese dalyvaujančių asmenų interesais.

Dar vienas, atskiro paminėjimo vertas, aspektas yra neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininko atsakomybės prieš įmonės kreditorius klausimai pasibaigus bankroto procesui, t. y. likvidavus juridinį asmenį ir išregistravus jį iš Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registro (JANĮ 100, 101 straipsniai). CK 6.128 straipsnio 3 dalis numato, jog likvidavus juridinį asmenį, prievolė baigiasi. Atitinkamai, CPK 629 straipsnyje, reglamentuojančiame vykdomosios bylos nutraukimo pagrindus įtvirtinta, kad vykdomoji byla nutraukiama likvidavus juridinį asmenį, jeigu negalimas teisių ir pareigų perėmimas. Taigi, įstatymų leidėjas aiškiai reglamentavo juridinio asmens prievolės pasibaigimą likvidavimo atveju, tačiau nei ĮBĮ, nei JANĮ ar kito teisės akto nuostatos nepateikė atsakymo dėl įmonės savininko atsakomybės po to, kai likviduojamas neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmuo.

Nepaisant to, šiuo klausimu suformuota ganėtinai nuosekli teismų praktika, nes dar Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 22 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-7-308/2004 konstatuota, kad tais atvejais, kai dėl bankroto likviduojama individuali įmonė ir nėra šio juridinio asmens dalyvio turto, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas tenkinant įmonės kreditorių reikalavimus, laikytina, kad įmonės savininko (dalyvio) prievolės įmonės kreditoriams pasibaigia. Plėtojant šią formuluotę vėlesniuose teismų praktikos išaiškinimuose nurodyta, kad likviduojamos individualios įmonės prievolės pasibaigia likvidavus įmonę ir tenkinus kreditorių reikalavimus iš įmonės turto, o jo nepakakus, – iš įmonės savininko turto, kurio neužtekus individualios įmonės prisiimtos ar kitaip įgytos prievolės pasibaigia (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Tam, kad geriau suvokti tokį teismų praktikos išaiškinimą, teisės doktrinoje pateikiamas paaiškinimas, kad likvidavus individualią įmonę, t. y. pardavus ir paskirsčius kreditoriams visą įmonės ir paties skolininko turtą, vėliau individualios įmonės kreditorių reikalavimai nebegali būti nukreipiami į individualios įmonės savininko po

bankroto bylos užbaigimo gautas darbo ar kitokias pajamas (Kavalnė, Norkus, 2011, p. 313).

Apibendrinant gali teigti, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininko atsakomybė yra kreditorių apsauginės funkcijos užtikrinimo priemonė, kurios pagalba siekiama maksimalaus kreditorių reikalavimų patenkinimo, suteikiant jiems galimybę išieškoti ne tik iš įmonės, bet ir iš įmonės savininko turto bei numatant teises priemones, kurių pagalba būtų galima išsaugoti įmonės savininko turtą. Siekdamas apsaugoti kreditorių interesus, įstatymų leidėjas skyrė dėmesio ir įmonės savininko interesų apsaugai, kadangi įmonės savininko atsakomybės prieš įmonės kreditorius pradžios ir pabaigos momentai bankroto procese yra aiškiai apibrėžti. Pirmiausia, išieškojimas iš įmonės savininko turto pradėdamas tada, kai įmonės kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimui nepakanka įmonės turto, be to, išieškojimo nukreipimo į įmonės savininko turtą teisėtumo įvertinimas yra teisminės kontrolės funkcija. Tuo tarpu išieškojimo nukreipimas į įmonės savininko turtą negali tęstis begaliniai – kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimas baigiasi likvidavus juridinį asmenį.

2.1.2. Individualios įmonės savininko kreditorių teisės įmonių bankroto procese

Teismų praktikoje ir teisės doktrinoje visuotinai pripažįstama, jog tais atvejais, kai bankroto byla iškeliamą individualiai įmonei, kuri yra neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo, visi kreditoriai savo finansinius reikalavimus turi pareikšti ĮBĮ (šiuo metu JANĮ) nustatyta tvarka, nepriklausomai nuo to, su kuo – įmone ar jos savininku (savininkais), kaip privačiu fiziniu asmeniu (privačiais fiziniais asmenimis), – buvo sudarytas sandoris, iš kurio kyla kreditoriaus reikalavimas (Kavalnė, Norkus, 2009, p. 321; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje).

Pažymėtina, kad nei IBĮ, nei JANĮ paminėta nuostata liko neįtvirtinta, todėl tai gali nulemti ydingą situaciją, kuomet apie vykstančią ar ketinamą vykdyti įmonės bankroto procedūrą, ypač, kai kalbama apie neteisminę bankroto procedūrą, kurioje teismo vaidmenį iš dalies perima kreditorių susirinkimas, lieka nepranešta materialinį suinteresuotumą turintiems įmonės savininko kreditoriams. Teismų praktikoje toks reiškinys įvardijamas išlikęs teisinio reguliavimo neapibrėžtumas individualios įmonės bankroto atveju (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, nors teismų praktikoje nuosekliai laikomasi išaiškinimo dėl įmonės ir jos savininko kreditorių teisės pareikšti savo finansinius reikalavimus įmonės bankroto byloje,

tačiau, analizuojant JANĮ nuostatas, matyti tam tikras teisinis reglamentavimo neaiškumas, ne išsamumas. Akcentuotina, jog teisės moksle pagrįstai teigiama, kad rengiant JANĮ daugiausia vertinti įvairūs neprivalomi teisės šaltiniai (pavyzdžiui, Europos Komisijos 2014 m. kovo 12 d. rekomendacija 2014/135/ES dėl naujo požiūrio į verslo žlugimą ir nemokumą, Pasaulio banko atliekamo tyrimo „Doing Business“ verslo aplinkos nemokumo srityje vertinimo metodika ir kiti), tačiau iš esmės jokių nuorodų į iki JANĮ priėmimo formuotą teismų praktiką nepateikta, nepaisant to, kad būtent teismų praktika buvo esminis teisės šaltinis, leidęs išgryninti bankroto teisinius santykius, vystyti įmonių nemokumo teisės sistemą, užpildyti pozityviosios teisės spragas (Tamošiūnienė, *et al.*, 2020, p. 28).

Vis dėlto, nepaisant to, kad JANĮ nėra aiškiai įtvirtintos įmonės savininko kreditorių teisės pareikšti savo finansinius reikalavimus neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto byloje, pažymėtina, kad sisteminė tam tikrų JANĮ nuostatų analizė leidžia suvokti apie įmonės savininko kreditorių ir jų teisės pareikšti savo turimą finansinį reikalavimą pripažinimą įmonės bankroto byloje. Pavyzdžiui, JANĮ 17 straipsnyje, įtvirtinančiame pareiškimo teismui dėl nemokumo bylos iškėlimo tvarką, įtvirtina, kad prie pareiškimo teismui dėl nemokumo bylos iškėlimo pridedama, be kita ko, juridinio asmens kreditorių (įskaitant neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorius) ir skolininkų sąrašai (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020). Taip pat, JANĮ 27 straipsnio 3 dalies 1 punkte nurodoma, kad nemokumo administratorius ne vėliau kaip per 3 darbo dienas nuo įsiteisėjusios nutarties iškelti nemokumo bylą gavimo dienos šios nutarties kopiją išsiunčia kreditoriams (įskaitant neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorius).

Aptartų JANĮ nuostatų analizė sudaro pagrindą išvadai, kad įstatymų leidėjas pripažįsta neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininko kreditorius, be to, iškėlus įmonei bankroto bylą, įtvirtina įmonės savininko kreditorių informavimo pareigą, kurią tinkamai įvykdyti patiki nemokumo administratoriui. Nurodytų nuostatų įtvirtinimas vertintinas teigiamai, kadangi anksčiau galiojusiam ĮBĮ apskritai nebuvo pareigos pateikti teismui neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio kreditorių sąrašų ar, juo labiau, informuoti įmonės savininko kreditorius apie bankroto bylos juridiniam asmeniui iškėlimą.

Vis dėlto, vertinant aktualų teisinį reguliavimą pripažintina, kad jis nepakankamai detaliam reglamentuoja įmonės savininko kreditorių teises, kadangi tiesiogiai neįtvirtina pastarosios kreditorių grupės teisės pareikšti savo finansinius reikalavimus įmonės bankroto procese, priešingai nei įmonės kreditoriams, kurių finansinių reikalavimų

pareiškimą išsamiai reglamentuoja JANĮ 41 straipsnio nuostatos. Toks reguliavimo neapibrėžtumas neatitinka ir iki JANĮ priėmimo suformuotų kasacinio teismo išaiškinimų, pagal kuriuos siekiant įmonės kreditorių ir įmonės dalyvio kreditorių interesų pusiausvyros, reikia, kad bankrutuojančios individualios įmonės kreditoriai ir bankrutuojančios individualios įmonės dalyvio, kaip fizinio asmens, kreditoriai būtų traktuojami kaip lygiaverčiai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, kalbant apie įmonės savininko kreditorių reikalavimo teisės realizavimą bankroto procese, manytina, kad naujasis reglamentavimas laikytinas nepakankamai išsamiu, kadangi JANĮ nėra nuostatų, aiškiai ir nedviprasmiškai įtvirtinančių įmonės savininko kreditorių teisę pareikšti reikalavimą įmonės bankroto procese, nesureglamentuotas šios teisės įgyvendinimas.

Detaliau analizuojant įmonės kreditorių teises jų santykiyje su įmonės kreditorių teisėmis, reikšminga sugrįžti prie šiame darbe jau paminėto aspekto, susijusio su bankroto proceso (tiek teismo, tiek neteismo) iniciatyvos teise. Šiame darbe jau buvo minėta, kad teismų praktika formuojama ta linkme, kad inicijuoti bankroto procedūrą teisme ar priimti sprendimą kreditorių susirinkime dėl bankroto procedūros vykdymo ne teismo tvarka, turi teisę tik neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditoriai. Vis dėlto, praktikoje susiklostančios situacijos verčia permąstyti tokio teismų praktikos išaiškinimo pagrįstumą. Štai Vilniaus apygardos teismo nagrinėtoje civilinėje byloje Nr. eB2-3124-936/2021 buvo sprendžiamas klausimas, ar individualios įmonės kreditorius, kurio reikalavimas, santykiyje su individualios įmonės savininko kreditorių finansiniais reikalavimais, nesudaro nei 1 procento, turi teisę, būdamas vieninteliu individualios įmonės kreditoriumi, spręsti dėl to, kad bankroto procedūra, kuria, neabejotinai bus suinteresuoti ir įmonės savininko kreditoriai, vyktų ne teismo tvarka. Bylą nagrinėjęs pirmosios instancijos teismas pripažino, kad individualios įmonės savininko kreditorių, kurių reikalavimas aptariamam atveju sudarė daugiau kaip 99 procentus kreditorių finansinių reikalavimų, neinformavimas apie ketinimą inicijuoti neteismo įmonės bankroto procedūrą bei organizuojamą kreditorių susirinkimą, neužtikrina įmonės savininko kreditorių teisės pareikšti savo poziciją dėl bankroto proceso ne teismo tvarka vykdymo (Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto, aptariamą faktinę situaciją apeliacinio proceso tvarka vertinęs Lietuvos apeliacinis teismas civilinėje byloje Nr. e2-137-567/2022 pripažino, kad tik neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditoriai turi teisę spręsti dėl bankroto procedūros vykdymo ne teismo keliu ir, atitinkamai, tokią savo poziciją motyvavo šiame darbe jau cituotos Lietuvos Aukščiausiojo

Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutarties civilinėje byloje Nr. e3K-3-484-219/2017 išaiškinimais.

Vis dėlto, autorės manymu, toks aiškinimas gali atverti kelią piktnaudžiavimui ir sukurti situaciją, kuomet didelį materialų suinteresuotumą turintys įmonės kreditoriai atsiduria daug prastesnėje padėtyje ir negali išreikšti savo pozicijos sprendžiant dėl bankroto procedūros formos, kuri yra vienas iš esminių proceso aspektų. Lietuvos apeliacinio teismo praktikoje pripažįstama, kad individualios įmonės savininko kreditoriai turi teisę reikšti savo balsuoti dėl įmonei neteisminio bankroto proceso vykdymo (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 28 d. nutartis civilinėje byloje). Lietuvos apeliacinis teismas taip pat yra nurodęs, kad pranešti apie kreditorių susirinkimą dėl bankroto procedūros vykdymo ne teismo tvarka privalu ne tik individualios įmonės kreditoriams, bet ir jos savininko kreditoriams (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, siekiant didesnio JANĮ 3 straipsnio 2 punkte įtvirtinto kreditorių lygiateisiškumo užtikrinimo bei atsižvelgiant į neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto proceso koncepciją, sujungiančią juridinio asmens ir jo dalyvio kreditorius ir, atitinkamai, siekiant maksimalaus abiejų kreditorių grupių interesų užtikrinimo, vertėtų iš naujo įvertinti ir nuspręsti, ar nereikėtų išplėsti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto proceso iniciatyvos teisės, šią teisę suteikiant ir įmonės savininko kreditoriams, kurie taip pat galėtų balsuoti kreditorių susirinkime sprendžiant dėl bankroto procedūros formos.

Įmonės ir jos savininko kreditorių lygiavertiškumas bei lygiateisiškumas teismų praktikoje taip pat išreiškiamas per vienos kreditorių eilės suformavimo aspektus. Antai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad individualiai įmonei iškėlus bankroto bylą, individualios įmonės dalyvio kreditoriai turėtų būti traukiami į bankroto bylos procedūras ir turėtų būti sudaroma viena bendra bankrutuojančios įmonės kreditorių ir jos dalyvio kreditorių eilė; tokiu būdu visiems kreditoriams būtų suteikiamos vienodos teisės ir taip būtų išlaikomas individualios įmonės, jos savininko ir jų kreditorių interesų pusiausvyros principas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje). Aptarta nuostata sudaro pagrindą išvadai, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procese tiek įmonės, tiek jos savininko kreditoriniai reikalavimai tenkinami bendrai pagal JANĮ 94 straipsnio 2 dalyje nustatytas reikalavimų tenkinimo eiles. Paminėtina ir tai, kad teismų praktikoje nėra prieštaravimų, jog įmonės savininko kreditoriai, kurių finansiniai reikalavimai yra patvirtinti įmonės bankroto procese, įgyja

visą spektrą kreditoriams būdingų procesinių ir materialinių teisių, įtvirtintų JANĮ 43 straipsnyje, o tai yra dar viena kreditorių lygiateisiškumo aspekto išraiška. Visa tai patvirtina, kad žvelgiant į įmonės ir jos savininko kreditorių padėtį, matyti, kad Lietuvos bankroto teisei yra būdingas *pari passu* principo, reiškiančio, kad bankroto procese turi būti užtikrinama visų kreditorių lygybė, nuo kurios galima nukrypti tik išimtiniais, įstatyme numatytais atvejais, tinkamas įgyvendinimas (Jokubauskas, 2021, p. 53).

Vis dėlto, įmonės ir jos savininko kreditorių traktavimas kaip lygiateisių subjektų nėra begalinis ir turi savo baigtinumo momentą, kadangi, kaip jau minėta, likvidavus juridinį asmenį ir išregistravus jį iš Lietuvos Respublikos juridinių asmenų registro, baigiasi ir kreditorių teisė reikalauti savo finansinio reikalavimo patenkinimo. Nepaisant to, tokia nuostata negali būti taikoma įmonės savininko kreditorių atžvilgiu. Teismų praktikoje pripažįstama, kad likvidavus individualią įmonę dėl bankroto sprendžiant klausimą, ar prievolės yra pasibaigusios, esminę reikšmę turi prievolių šalių nustatymas – ar tai buvo šios įmonės iki jos likvidavimo, ar įmonės savininko, kaip fizinio asmens, prievolės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje). Tais atvejais, kai kreditoriaus finansinis reikalavimas yra kilęs iš sandorio, sudaryto su įmonės savininku, kaip fiziniu asmeniu, bei negavus šio reikalavimo patenkinimo, fizinio asmens prievolė savaime dėl individualios įmonės bankroto nepasibaigia ir išlieka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje).

Šiame kontekste laikytina, kad įstatymų leidėjas įtvirtino aukštą įmonės savininko kreditorių teisių ir interesų apsaugos laipsnį, kadangi kreditoriai, be to, kad turi teisę pareikšti savo turimus finansinius reikalavimus įmonės bankroto byloje, o juos patvirtinus įgyti kreditoriui būdingą teisių amplitudę, taip pat išlaiko savo reikalavimo teisę į skolininką (fizinį asmenį, įmonės savininką) net ir pasibaigus įmonės bankroto procesui.

Pastebėtina ir tai, kad įmonės savininko kreditoriams ne tik suteikiama teisė nuspręsti dėl savo dalyvavimo įmonės bankroto procese, tačiau, kartu įtvirtinama ir papildoma kreditorių apsauga tais atvejais, kai dėl objektyvių ar subjektyvių aplinkybių tokie asmenys nedalyvauja įmonės bankroto procese. Tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje pripažįstama, jog fizinio asmens kreditoriai, nepareiškę savo finansinių reikalavimų bankroto byloje, nepraranda teisės reikšti savo reikalavimus individualios įmonės savininkui net ir užbaigus bankroto bylą (Kavalnė, Norkus, 2011, p. 321; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje).

Dar vienas kreditorių apsaugos ypatumas yra susijęs su vykdymo procesu. JANĮ 30 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad antstolis ne vėliau kaip per 7 dienas nuo teismo nutarties

iškelti nemokumo bylą įsiteisėjimo dienos perduoda nemokumo bylą nagrinėjančiam teismui iki nemokumo bylos iškėlimo juridinio asmens neparduoto turto arešto ir vykdomuosius dokumentus bei apie tai praneša turto saugotojui ir išieškotojui. Nors įstatymas nepateikia atsakymo, ar iškėlus bankroto bylą, antstolis turi perduoti ir neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininko vykdomuosius dokumentus, į šį klausimą atsako nuosekliai suformuota teismų praktika: atsižvelgiant į tai, kad visi kreditoriai savo finansinius reikalavimus turi pareikšti nepriklausomai nuo to, su kuo – įmone ar jos savininku, kaip privačiu fiziniu asmeniu, – buvo sudarytas sandoris, iš kurio kyla kreditoriaus reikalavimas, toks pats aiškinimas taikomas ir sprendžiant dėl vykdomųjų dokumentų perdavimo į bankroto bylą: tais atvejais, kai turinio pobūdžio išieškojimas iš įmonės dalyvio vykdomas vykdomo proceso tvarka, tokie vykdomieji dokumentai perduotini bankroto bylą nagrinėjančiam teismui, vadovaujantis CPK 626 straipsnio 1 dalies 3 punkto nuostatomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Persiuntus vykdomuosius dokumentus bankroto bylą nagrinėjančiam teismui, laikoma, kad vykdomoji byla yra užbaigta CPK 632 straipsnio 1 dalies 6 punkto pagrindu. Vis dėlto, toks vykdomosios bylos užbaigimo būdas laikytinas išimtinu bankroto teisės kontekste ir šis išskirtinumas yra nulemtas poreikio užtikrinti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens (jo savininko) kreditorių, kaip išieškotojų, interesus.

Aiškindamas vykdomosios bylos užbaigimą CPK 632 straipsnio 1 dalies 6 punkto pagrindu, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad toks vykdomosios bylos užbaigimas nedaro negalimo išieškojimo iš skolininko individualios įmonės savininko, pasibaigus individualios įmonės bankroto procesui ir likus nepatenkintų savininko asmeninių kreditorių reikalavimų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, bankroto bylą nagrinėjantis teismas po individualios įmonės pripažinimo bankrutavusia ir išregistravimo iš registro, jei įmonės savininko asmeninio kreditoriaus reikalavimai bankroto byloje lieka nepatenkinti, vykdomąjį dokumentą turėtų grąžinti išieškotojui, kad šis įstatymų nustatyta tvarka pateikęs antstoliui grąžintą vykdomąjį dokumentą tęstų iki bankroto bylos iškėlimo pradėtą vykdyti išieškojimą iš įmonės savininko turto.

2.2. Kreditorių teisių gynimo būdai

Analizuojant ir plėtojant kreditorių teisių apsaugos tematiką neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto atveju, svarbi yra ne tik kreditorių turima teisių apimtis, tačiau ir tai, kaip kreditoriai gali apginti savo teises, manydami, kad jos yra pažeidžiamos. Pažymėtina, kad Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau ir EŽTT) sprendimuose pabrėžiama, kad Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (toliau ir Konvencija) garantuoja praktines ir efektyvias teises, bet ne teorines ir iliuzines, todėl Konvencijos 6 straipsnio 1 dalis įpareigoja valstybes kiekvienam asmeniui užtikrinti veiksmingą teisę į gynybą (Europos žmogaus teisių teismo 1979 m. spalio 9 d. sprendimas Nr. 38695/97). Ne išimtinis ir įmonių bankroto procesas, kuriame svarbu suteikti kreditoriams ne tik jų interesus apsaugančias ir užtikrinančias teises, tačiau ir efektyvius jų gynimo būdus, galinčius eliminuoti kreditorių teisių pažeidimus. Tam, kad aiškiau suvokti kreditorių teisių gynimo koncepciją bei tai, kaip ji užtikrina kreditorių teisių apsaugą, reikalinga analizuoti tiek materialius ir procesinius kreditorių teisių gynybos įgyvendinimo aspektus. Dėl šios priežasties, toliau bus atskirai išskiriami galimi kreditorių teisių gynimo būdai ir apibendrinami esminiai kiekvieno konkretaus kreditorių teisių gynimo būdai būdingi požymiai.

2.2.1. Teismo priimtų nutarčių apskundimas bei nemokumo administratoriaus veiklos kontrolė

Kaip vieną iš kreditorių teisės gynimo mechanizmų galima išskirti dviejų bankroto proceso subjektų – bankroto bylą ar konkretų neteisminės bankroto procedūros klausimą nagrinėjančio teismo veiksmų kontrolę, kuri įgyvendinama pasinaudojant teise paduoti atskirąjį skundą CPK tvarka dėl teismo priimtų nutarčių, kurios gali būti apeliacijos objektu. Dar vienas teisių gynybos būdas yra galimybė pateikti skundą dėl nemokumo administratoriaus veiksmų (neveikimo). Nurodytas teises nemokumo proceso dalyviams, tame tarpe ir kreditoriams, suteikia JANĮ 31 straipsnis.

Analizuojant teismo nutarties apskundimo institutą, atkreiptinas dėmesys į teismo nutartis, kurios negali būti skundžiamos, kadangi skundžiamų teismo nutarčių nemokumo procese yra absoliuti dauguma. Dalį neskundžiamų teismo nutarčių įtvirtina pats JANĮ tiesiogiai (pavyzdžiui, JANĮ 40 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad teismo nutartis paskirti nemokumo administratorių bankroto byloje neskundžiama, taip pat teismo nutartis dėl bankroto proceso supaprastinta tvarka administravimo išlaidų sąmatos tvirtinimo yra

neskundžiama (JANĮ 68 straipsnio 5 dalis) ir kitos). Be to, teismų praktikoje taip pat pateikiami išaiškinimai dėl negalimumo skųsti tam tikras teismo nutartis, pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 10 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. e2-1421-381/2020 išaiškinta, kad atskiruoju skundu neskundžiamos teismo nutartys, kuriomis priimamas pareiškimas dėl nemokumo bylos bendrovei iškelimo, Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 23 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. e2-1212-553/2020, išaiškinta, kad neskundžiamos nutartys, kuriomis leista kreditoriui atlikti nemokios bendrovės dokumentų patikrinimą ir kitos. Atsižvelgiant į tai, kad šiame skyriuje nagrinėjami kreditorių teisių apsaugos klausimai, akcentuotinas tam tikrų teismo nutarčių apskundimas, kaip kreditoriaus teisių gynbos būdas.

Įvertinus, kad bankroto procese egzistuoja dvi kreditorių grupės, t. y. įmonės kreditoriai ir įmonės savininko kreditoriai, bei tai, kad šių dviejų kreditorių grupių lygiateisiškumas turi tam tikras išlygas, susijusias su atskiromis bankroto proceso stadijomis, manytina, kad visa tai gali turėti įtakos ir kai kalbama apie kreditorių teisę apskųsti tam tikrą teismo nutartį. Primintina, kad kreditorių teisės yra diferencijuotos iki bankroto procedūros iškelimo, kadangi bankroto procedūros, nepriklausomai nuo to, ar tai teisminė, ar neteisminė procedūra, iniciatyvos teisė priklauso neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditoriams. Dėl to kyla klausimas, ar įmonės savininko kreditoriai turi teisę apskųsti teismo nutartį dėl bankroto bylos iškelimo arba atsisakymo iškelti bankroto bylą? Kadangi nei įstatymas, nei teismų praktika nepateikia atsakymo į šį klausimą, šio klausimo išsprendimas galimas remiantis CPK 334 straipsnio 1 dalies 2 punktu, kuriame nurodyta, kad teismo nutartis galima apskųsti atskiruoju skundu apeliacinės instancijos teismui, kuomet teismo nutartis užkerta galimybę tolesnei bylos eigai.

Teismų praktikoje nurodoma, kad tolesnę bylos eigą užkertančia nutartimi laikytina tokia teismo nutartis, dėl kurios priėmimo procesas byloje, nagrinėjamoje pirmosios instancijos teisme, nebegali prasidėti arba yra užbaigiamas bent vienam iš byloje dalyvaujančių asmenų, todėl ji gali būti apeliacijos objektas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 21 d. nutartis civilinėje byloje). Laikantis šio išaiškinimo, autorė mano, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procedūros iškelimo stadijoje įmonės savininko kreditoriui neturint dalyvaujančio asmens statuso, kadangi jis įgyjamas tik patvirtinus tokio kreditoriaus finansinį reikalavimą, šis asmuo neturi teisės skųsti teismo nutartį dėl bankroto procedūros (ne)iškelimo. Vis dėlto, tikėtina, kad į šį klausimą išsamiai ir motyvuotai atsakys besiformuojanti teismų praktika.

Pažymėtina, kad vienas iš bankroto proceso tikslų yra kreditorių pusiausvyros užtikrinimas (JANĮ 1 straipsnio 1 dalis). Tuo tarpu teismų praktikoje pripažįstama, kad tais atvejais, kai vienas iš kreditorių turi pagrindą manyti, jog patvirtintas kito kreditoriaus finansinis reikalavimas yra nepagrįstai didelis ar jis nepagrįstai padidintas bankroto proceso eigoje, tai pažeidžia pirmojo kreditoriaus, o taip pat likusių kreditorių interesus, nes tokiu atveju pastarųjų kreditorių reikalavimų tenkinimo galimybė mažėja (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje). Siekiant užtikrinti kreditorių pusiausvyrą, anksčiau galiojusiam ĮBĮ 26 straipsnio 6 dalyje buvo numatyta, kad atskiruoju skundu nutartis dėl bankrutuojančios įmonės kreditorių finansinių reikalavimų tvirtinimo ar atsisakymo juos tvirtinti galėjo skųsti bankroto administratorius ir įmonės kreditoriai, kuriems jos priimtos. Kiti kreditoriai šias nutartis galėjo skųsti tik jeigu jomis patvirtintų finansinių reikalavimų suma viršija 72 Eur ir skundą paduodančio kreditoriaus patvirtintų finansinių reikalavimų suma viršija 72 Eur. Atsižvelgiant į tai, kad JANĮ tiesiogiai nėra išvardinti subjektai, galintys ginčyti kreditorių reikalavimų tvirtinimą ar atsisakymą juos tvirtinti, teismų praktikoje nurodoma, kad asmuo tokią teisę įgyja, kai jis pagrindžia savo suinteresuotumą bylos baigtimi, ir yra įtraukiamas į bankroto bylą kreditoriumi ar trečiuoju asmeniu, ir jam yra priskiriamos atitinkamos procesinės teisės ir pareigos (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant galima teigti, kad esminis kriterijus, pagal kurį nusprendžiama, ar kreditorius gali skųsti tam tikrą teismo nutartį paduodamas atskirąjį skundą, yra susijęs su kreditoriaus suinteresuotumu bylos baigtimi.

Dar viena kreditorių teisių gynimo priemonė yra susijusi su nemokumo administratoriaus veiklos kontrole. JANĮ 31 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad nemokumo proceso dalyvių, tame tarpe ir nemokumo administratoriaus, sprendimai ir (ar) veiksmai (neveikimas) nemokumo proceso metu skundžiami teismui CPK nustatyta tvarka per 14 dienų nuo tada, kai skundą teikiantis asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie sprendimą ar veiksmą (neveikimą).

Vertinant analizuojamus institutus matyti, kad JANĮ įtvirtinta galimybė pateikti atskirąjį skundą dėl teismo nutarčių, esančių apeliacijos objektu bei pateikti skundą teismui dėl administratoriaus veiksmų yra sistemiškai tarpusavyje susiję teisiniai įrankiai. Šią aplinkybę, be kita ko, pagrindžia ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimai, kur nurodoma, kad įstatymų leidėjas nemokumo ginčų nagrinėjimą sieja su dviejų pakopų nemokumo proceso dalyvių veiksmų teisėtumo kontrole: nemokumo proceso dalyvių sprendimai, veiksmai skundžiami pirmosios instancijos teismui (JANĮ 31 straipsnio 1–3

dalys), o pirmosios instancijos teismo nutartis per nustatytą terminą skundžiama Lietuvos apeliaciniam teismui (JANĮ 31 straipsnio 4 dalis), išskyrus išimtis, kai tam tikrais klausimais negalima ir apeliacija (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje).

2.2.2. Kreditorių susirinkimo (komiteto) kontrolė

Nors iki bankroto proceso pradžios skolininką ir jo kreditorius sieja atskiri, individualūs prievoliniai teisiniai santykiai, bankroto proceso pradžia reiškia, kad minėti teisiniai santykiai pasikeičia į kolektyvinį teisinį santykį tarp skolininko ir jo kreditorių (Jokubauskas, 2021, p. 7). Bankroto procese vyraujant tokio santykio specifikai, vertėtų išsiaiškinti, kaip kolektyvinio kreditorių santykio dalyvis, t. y. individualus kreditorius, gali apginti savo teises pasinaudojant kolektyvinio kreditorių organo kontrolės mechanizmais. Pažymėtina, kad kolektyvinis kreditorių organas gali būti kreditorių susirinkimas arba kreditorių komitetas. Kreditorių susirinkimas yra pagrindinis kreditorių interesams atstovaujantis kreditorių savivaldos organas, nes jame sudaroma galimybė dalyvauti ir balsuoti kreditorių kompetencijai priskirtais klausimais ir spręsti dėl nemokumo proceso eigos visiems juridinio asmens kreditoriams, kurių reikalavimus patvirtino teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje). Tuo tarpu nei JANĮ, nei jo aiškinamajame rašte nesant nustatytos aiškios kreditorių komiteto kompetencijos ir tikslo, kasacinis teismas išaiškino, kad kreditorių komitetas, skirtingai nei kreditorių susirinkimas, neturi kompetencijos priimti pagrindinių su šio proceso eiga susijusių sprendimų, tačiau turi kompetenciją pritarti konkrečių veiksmų atlikimui, todėl kreditorių komitetas įprastai veikia tarp kreditorių susirinkimų, atlieka veiksmus, reikalingus nemokumo proceso teisėtumui bei kreditorių interesų apsaugai užtikrinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje). Tokiu būdu kreditorių komitetas yra papildomas, šalia kreditorių susirinkimo galimas, kolektyvinių kreditorių funkcijų įgyvendinimo organas.

Kreditorių kontrolė skiriasi pagal savo pobūdį ir įgyvendinimo tvarką. Pavyzdžiui, R. Jokubauskas išskiria retrospektyvią ir perspektyvią kolektyvinių kreditorių teisių įgyvendinimo kontrolę, nuroydamas, kad pirmoji kontrolės forma yra susijusi su kreditorių susirinkime (komitete) priimtų sprendimų teisėtumo vertinimu, kai teismui skundžiamas kreditorių susirinkime priimtas sprendimas ir teismas vertina jo teisėtumą, tačiau nesikiša į kreditorių kompetenciją priimti sprendimus atitinkamais klausimais, tuo tarpu antroji kontrolės forma, pasak nurodyto autoriaus, yra susijusi su atvejais, kai

kreditoriai tinkamai neįgyvendina kolektyvinių teisių: tokiu atveju teismas atlieka ne tik jau priimto kreditorių sprendimo kontrolę, bet sprendžia dėl kreditorių neveikimo (netinkamo elgesio), ir nustatęs netinkamą kolektyvinių kreditorių teisių įgyvendinimą priima sprendimą už juos (Jokubauskas, 2021, p. 131-132).

Retrospektyvi kontrolės forma yra įtvirtinta JANĮ 55 straipsnyje, pagal kurio 1 dalį kreditorių susirinkimo (komiteto) sprendimas gali būti skundžiamas nemokumo byla nagrinėjančiam teismui per 14 dienų nuo dienos sužinojimo apie sprendimo priėmimą. Pagal JANĮ 55 straipsnio 2 dalį kreditorių susirinkimo sprendimą turi teisę skusti teismui šie asmenys: 1) kreditorius, balsavęs prieš kreditorių susirinkimo sprendimą; 2) kreditorių susirinkime nedalyvavęs kreditorius, jeigu nebuvo tinkamai apie jį informuotas; 3) nemokumo administratorius; 4) restruktūrizuojamas juridinis asmuo.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi pozicijos, kad kreditorius, skūsdamas kreditorių susirinkimo sprendimą teismui, privalo pagrįsti savo civilinį procesinį subjektiškumą, t. y. teisės skusti konkretų kreditorių susirinkimo sprendimą turėjimą. Kreditoriui neįrodžius JANĮ 55 straipsnio 2 dalies 1-2 punkto sąlygų, su kuriomis įstatymų leidėjas sieja jo teisės skusti teismui kreditorių susirinkimo sprendimą atsiradimą, tokio subjekto pateiktas skundas laikytinas nenagrinėtinu teisme civilinio proceso tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje). Teisės moksle pripažįstama, kad JANĮ nustatytas kreditoriaus teisės kreiptis į teismą ribojimas neturi būti vertinamas kaip griežtas šios teisės ribojimas, neproporcingai suvaržantis jos įgyvendinimą (Jokubauskas, 2021, p. 137). Tokiai pozicijai iš esmės pritarina, kadangi, kaip matyti iš teismų praktikoje vyraujančios pozicijos, kreditorius, nepatenkantis į JANĮ 55 straipsnio 2 dalies apibrėžtį, turi galimybę, įrodęs teismui savo teisinį suinteresuotumą, gali tikėtis, kad teismas iš esmės išspręs klausimą dėl skundžiamo kreditorių susirinkimo (komiteto) sprendimo.

JANĮ 55 straipsnio 2 dalies 1 punkto taikymo kontekste, teisės apskusti kreditorių susirinkimo sprendimą įgyvendinimas sietinas tik su sąlyga, kad kreditorius išreiškė savo nesutikimą kreditorių susirinkime, balsuodamas prieš sprendimą. Kadangi kreditorių susirinkime balsavimas yra protokoluojamas, nustatyti kreditoriaus nesutikimą su sprendimu neturėtų būti sunku (Jokubauskas, 2021, p. 137). Dėl JANĮ 55 straipsnio 2 dalies 2 punkto taikymo, pažymėtina, kad JANĮ 47 straipsnyje išsamiai reglamentuota pranešimo apie būsimą kreditorių susirinkimą tvarka, todėl pirmiausia svarbu įvertinti tinkamą šios tvarkos laikymąsi. Be to, teismų praktikoje nustatytas dar vienas aktualus vertinamasis kriterijus, t. y., kad kreditorius turi ne tik žinoti apie kreditorių susirinkimą, bet ir turėti

galimybę pasirošti jam bei žinoti, kokie klausimai bus jame nagrinėjami (Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje).

Kreditorių teisių gynība, kuomet individualus kreditorius pasinaudoja teise apskųsti kreditorių susirinkimo (komiteto) sprendimą, pasireiškia įrodinėjant procesinio arba materialinio aspekto pažeidimą. JANĮ 55 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad teismas gali panaikinti kreditorių susirinkimo ar kreditorių komiteto sprendimą, jeigu jis priimtas pažeidžiant šio įstatymo nuostatas ir šis pažeidimas galėjo turėti įtakos sprendimo turiniui, taip pat jeigu kreditorių susirinkimo ar kreditorių komiteto sprendimas prieštarauja įstatymams arba pažeidžia prieš šį sprendimą balsavusių kreditorių arba kitų asmenų teises ir įstatymų saugomus interesus. Aiškindamas šią teisės normą kasacinis teismas priėjo prie išvados, kad kreditorių susirinkimo (komiteto) nutarimai gali būti naikinami dviem alternatyviais pagrindais, t. y. dėl esminių procedūrinių pažeidimų, susijusių su kreditorių susirinkimo (komiteto) sprendimo priėmimu, padarymo, galėjusių nulemti neteisėtą tokio nutarimo turinį, arba dėl materialinių aspektų (turinio) neteisėtumo, kuris pasireiškia imperatyviųjų įstatymo nuostatų pažeidimu, prieštaravimu teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principams (CK 1.5 straipsnis) bei kreditorių ir (ar) bankrutuojančios įmonės interesų esminiu pažeidimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje).

Perspektyvioji kreditorių kontrolės forma, kaip jau buvo minėta, yra susijusi su kreditorių veiksmais, kuomet laiku nepriimamas jų kompetencijai priskirtas sprendimas. R. Jokubausko teigimu, tai yra atvejai, kuomet kreditoriai netinkamai įgyvendina (neįgyvendina iš viso) kolektyvines teises, pavyzdžiui, vengia balsuoti dėl klausimų, reikalingų bankroto proceso eigai užtikrinti arba balsuoja ne vieną kartą, bet sprendimo negali priimti dėl kreditorių konfliktų ar kitų aplinkybių (Jokubauskas, 2021, p. 154). Tokiu atveju teismas, individualaus kreditoriaus iniciatyva, gali įpareigoti kolektyvinį kreditorių teisių įgyvendinimo organą atlikti tam tikrus veiksmus ar priimti reikiamus sprendimus. Autorės manymu, tokia kreditorių teisių gynėbos priemonė yra tinkama ir reikalinga bei prisideda prie bankroto proceso efektyvumo skatinimo, kadangi esant situacijai, kuomet kreditorių susirinkimas (komitetas) neatlieka tam tikrų veiksmų, teismo įsikišimas gali paspartinti proceso eigą. Vertinant JANĮ nuostatas, matyti, kad tokia teisių gynimo priemonė įtvirtinta JANĮ 31 straipsnio 1 dalyje, apie kurią plačiau kalbėta šiame skyriuje.

2.2.3. Sandorių ginčijimas

Tiek anksčiau galiojęs ĮBĮ, tiek dabar galiojantis JANĮ numato galimybę kreditoriams ginčyti juridinio asmens sudarytus sandorius ir tokiu būdu siekti, kad tam tikri juridinio asmens sandoriai, galimai pažeidžiantys kreditoriaus (kreditorių) teises, teismo būtų pripažinti negaliojančiais.

JANĮ 65 straipsnio 1 dalis numato, kad teismas, gavęs motyvuotą prašymą, gali leisti kreditoriui, siekiančiam skųsti teismui juridinio asmens, kuriam iškelta bankroto byla, kreditorių susirinkimo, kreditorių komiteto sprendimus, ginčyti juridinio asmens sudarytus sandorius (*actio Pauliana*) ar kreiptis į teismą dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, atlikti juridinio asmens dokumentų patikrinimą. Taigi, įstatymas įtvirtina ir tarpusavyje susieja dvi kreditorių teises: dokumentų ir kitos informacijos patikrinimą ir teisę ginčyti sandorius, o taip pat ir kreiptis dėl bankroto pripažinimo tyčiniu ir kitų. Lietuvos teisės mokslininkai pripažįsta, kad kreditorių teisė gauti informaciją yra instrumentas, skirtas aktyviam kreditoriui (jų grupei), siekiančiam ginčyti įmonės sudarytus sandorius ir įgyvendinti kitas įstatymo jam suteiktas teises (Jokubauskas, 2019, p. 117). Atkreiptinas dėmesys, kad teisę ginčyti juridinio asmens sudarytus sandorius turi ne tik kreditoriai, bet ir nemokumo administratorius (JANĮ 64 straipsnio 1 dalies 3 punktą).

Pirmiausia apžvelgtinas bene populiariausias sandorių ginčijimo būdas, t. y. *actio Pauliana* institutas. CK 6.66 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad kreditorius turi teisę ginčyti skolininko sudarytus sandorius, kurių pastarasis sudaryti neprivalėjo, jeigu šie sandoriai pažeidžia kreditoriaus teises, o skolininkas apie tai žinojo ar turėjo žinoti (*actio Pauliana*). Sandoris pažeidžia kreditoriaus teises, jeigu dėl jo skolininkas tampa nemokus arba būdamas nemokus suteikia pirmenybę kitam kreditoriui, arba kitaip pažeidžiamos kreditoriaus teisės. Taigi, *actio Pauliana* institutu siekiama ginti kreditorių nuo nesąžiningų skolininko veiksmų, kuriais mažinamas skolininko mokumas, kas iš esmės sudaro pagrindą išvadai, kad *actio Pauliana* institutas yra itin reikšminga kreditorių teisė gynimo priemonė bankroto procese, kadangi suteikia galimybę nuginčyti sandorį, kuriuo mažinamos kreditorių galimybės gauti maksimalų savo finansinio reikalavimo patenkinimą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išskyrė tokias *actio Pauliana* taikymo sąlygas: 1) kreditorius turi turėti neabejotiną ir galiojančią reikalavimo teisę; 2) ginčijamas sandoris turi pažeisti kreditoriaus teises; 3) skolininkas neprivalėjo sudaryti ginčijamo sandorio; 4) skolininkas buvo nesąžiningas, nes žinojo ar turėjo žinoti, kad sudaromas sandoris pažeis kreditoriaus teises; 5) trečiasis asmuo, sudaręs su skolininku atlygintinį dvišalį sandorį,

buvo nesąžiningas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. lapkričio 6 d. nutarimas civilinėje byloje). Be šių sąlygų, taip pat skiriami du šio instituto taikymo ypatumai: 1) *actio Pauliana* atveju taikomas vienerių metų ieškinio senaties terminas; 2) kreditoriaus reikalavimas nukreipiamas į perleistą pagal ginčijamą sandorį turtą (ar jo vertę) tiek, kiek būtina šiam reikalavimui patenkinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje).

Analizuojant neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto institutą, pastebėtina, kad sandoriais, pažeidžiančiais kreditoriaus teises, gali būti laikytini ir tokie, kuriuos sudaro įmonės savininkas. Štai vienoje Lietuvos apeliacinio teismo nagrinėtoje civilinėje byloje buvo nustatyta ir konstatuota, kad įmonės vadovas, sudarydamas ginčijamą neatlygintinį sandorį su savo sūnumi, sumažino įmonės mokumą ir galimybę kreditoriams gauti jų reikalavimų patenkinimą, be to, žinodamas tikrąją įmonės finansinę padėtį ir būdamas įspėtas apie bankroto bylos įmonei iškėlimą, neturėjo teisės sudaryti ginčo sandorio su sūnumi (Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Toks teismų praktikos išaiškinimas išplaukia iš neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens koncepcijos, jog už juridinio asmens prievolės atsako ir jo dalyvis. Tai leidžia daryti išvadą, kad tam tikri įmonės savininko sudaromi sandoriai, kuriais, pavyzdžiui, perleidžiamas įmonės savininko turtas, sumažina kreditorių galimybes visiškai patenkinti savo finansinius reikalavimus, todėl pagrįstai gali būti ginčijami *actio Pauliana* instituto pagalba.

Vėlesnė teismų praktikos plėtotė pagrindžia, kad sprendžiant dėl įmonės ar jos savininko sandorio teisėtumo, svarbu, jo *actio Pauliana* negali būti aiškinamas taip, kad sudarytų prielaidas ginčyti sandorius, kurie jų sudarymo momentu nebuvo draudžiami ir atitiko įprastą verslo praktiką, nepaisant to, kad jų sudarymo metu skolininkas turėjo įsipareigojimų ir kitiems kreditoriams, o vėliau jam buvo iškelta bankroto byla (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje).

Kita vertus, žvelgiant iš kreditorių apsaugos perspektyvos, t. y. ar sandoris pažeidžia jų interesus, svarbu išsiaiškinti, ar skolininkas privalėjo sudaryti ginčijamą sandorį. Kasacinio teismo išsiaiškinta, kad vykdydamas savo pareigą sudaryti sandorį skolininkas, esantis nemokumo situacijoje, turi siekti, kad nebūtų pažeisti kitų kreditorių interesai ir pasirinkti tokias sandorio sąlygas, kad likusio turto ir prisiimtų įsipareigojimų santykis nepasunkintų atsiskaitymo su kitais kreditoriais. Todėl vien skolininko piniginei prievolė, kaip tokia, nesudaro teisinio pagrindo CK 6.66 straipsnio nuostatų kontekste jos vertinti kaip skolininko pareigos sudaryti kokius nors kitokius sandorius, siekiant atsiskaityti su

kreditoriumi, pavyzdžiui, parduoti savo turtą, imti paskolą arba kreditoriui perleisti turtą ar turtines teises (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). Toks aiškinimas pateisina JANĮ įtvirtintą kreditorių lygiateisiškumo principą, kadangi prievolės vienam, individualiam kreditoriui, vykdymas negali pažeisti visų likusių juridinio asmens kreditorių interesų, o neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procese, esant subsidiariai įmonės savininko atsakomybei, tai įpareigoja įmonės savininką, prieš sudarant net ir su įmonės veikla nesusijusius sandorius, įvertinti galimus jų padarinius įmonės nemokumo būklei.

Dar vienas kreditorių teisių gynimo būdas galimybė pareikšti netiesioginį ieškinį bankrutuojančios įmonės skolininkui. Šis kreditorių teisių gynimo būdas nėra įtvirtintas tiesiogiai JANĮ, tačiau netiesioginis ieškinys gali būti pareiškiamas, remiantis CK 6.68 straipsnio nuostatomis. CK 6.68 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta taisyklė, jog tinkamas subjektas, galintis pareikšti netiesioginį ieškinį, yra kreditorius, turintis neabejotiną ir vykdytiną reikalavimo teisę skolininkui.

Netiesioginio ieškinio pareiškimo atveju, būtent kreditorius yra subjektas, galintis pasinaudoti šiuo institutu. Šiuo atveju svarbi teismų praktikoje suformuluota taisyklė, jog individualios įmonės savininkas, jeigu jis nėra įmonės kreditorius, neturi teisės reikšti netiesioginio ieškinio. Lietuvos apeliacinis teismas yra pažymėjęs, kad neribotos teisės veikti bankrutuojančios įmonės vardu reiškiant netiesioginį ieškinį suteikimas įmonės savininkui galėtų sukurti situaciją, kai bankrutuojančios įmonės savininkas, o ne nemokumo administratorius ir/ar kreditoriai perimtų faktinį bankrutuojančios įmonės valdymą, kas prieštarautų bankroto proceso prigimčiai ir esmei (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje).

Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad netiesioginį ieškinį pareikšti galima tik esant visoms būtinosioms įstatymo nustatytoms sąlygoms: 1) kreditorius turi turėti neabejotiną ir vykdytiną reikalavimo teisę, t. y. skolininko prievolė kreditoriui turi būti galiojanti, nepasibaigusi įstatyme nustatytais prievolės pasibaigimo pagrindais, negali būti ginčijama netiesioginio ieškinio pareiškimo metu ir turi būti suėjęs prievolės vykdymo terminas; 2) skolininkas privalo turėti tam tikrą turtinę teisę, kurios neįgyvendina ar atsisako ją įgyvendinti, t. y. delsia įgyvendinti šią savo teisę, nerodo iniciatyvos, piktybiškai vengia tai daryti, pasirenka netinkamus savo teisės įgyvendinimo būdus ir pan. 3) skolininko turtinė teisė, kurios jis neįgyvendina, taip pat turi būti neabejotina, galiojanti ir vykdytina, t. y. kreditoriaus skolininko skolininkas turi pareigą vykdyti savo prievolę. 4) tokiu skolininko neveikimu ar atsisakymu veikti pažeidžiami kreditoriaus interesai, t. y. kreditoriui būtina

apsaugoti savo teises, pavyzdžiui, skolininkas tapo nemokus ar nepakankamai mokus, jam iškelta bankroto byla ir kitais ypatingais atvejais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi, netiesioginio ieškinio institutas yra kreditorių teisių gynimo būdas, kurio pagalba kreditorius gali užsitikrinti didesnę savo reikalavimo teisės patenkinimą. Vis dėlto, kreditoriaus naudojimas šia savo gynimo priemone nėra besąlyginis, kadangi teismų praktikoje pripažįstama, kad bankrutuojančios ar bankrutavusios įmonės kreditorius turi teisę reikšti netiesioginį ieškinį pagal CK 6.68 straipsnį skolininko (bankrutuojančios ar bankrutavusios įmonės) vardu, jei pati bankrutuojanti ar bankrutavusi įmonė (jos administratorius) neįgyvendina savo teisės (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant galima teigti, kad tiek nemokumo procesus reglamentuojantis JANĮ, tiek kiti teisės aktai, pavyzdžiui CK arba bendrąsias procesines teises įtvirtinantis CPK numato įvairius kreditorių teisių gynimo būdus. Manytina, kad tokia teisinių mechanizmų, skirtų apginti neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens ir jo dalyvio kreditorių teises, visuma, prisideda prie bankroto proceso efektyvumo ir apsaugo, šiuo konkrečiu atveju, dviejų skirtingų grupių kreditorių teises ir teisėtus interesus.

2.3. Sutuoktinių atsakomybė prieš kreditorius neribotos civilinės atsakomybės bankroto procese

Santuoka – tai juridinis teisinis faktas, kuris santuoką sudariusiems asmenims sukelia atitinkamus teisinius padarinius (Mikelėnas, 2009, p. 165). Vienas iš jų yra bendrosios jungtinės nuosavybės prezumpcija (CK 3.88 straipsnio 2 dalis), pagal kurią turtas, sutuoktinių įgytas po santuokos sudarymo, yra jų bendroji jungtinė nuosavybė, kol neįrodyta, kad turtas yra vieno sutuoktinio asmeninė nuosavybė. Pagal CK 3.88 straipsnio 1 dalies 4 punktą bendrąja jungtine sutuoktinių nuosavybe pripažįstama įmonė ir iš jos veiklos arba kitokio verslo gaunamos pajamos. Šios aplinkybės, sąveikoje su neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens koncepcija, numatančia subsidiarią įmonės savininko atsakomybę, turi įtakos ir kreditorių teisėms ir interesams. Siekiant aiškesnio kreditorių teisių apsaugos suvokimo, pirmiausia vertėtų išsiaiškinti, kokiais atvejais įmonės savininko sutuoktinis yra subsidiariai atsakingas už neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens prievoles. Šiam tikslui pasiekti verta paanalizuoti sutuoktinių dalyvavimo

neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens veikloje vertinamuosius kriterijus ir tik po to apžvelgti sutuoktinių atsakomybės prieš juridinio asmens kreditorius specifiką.

2.3.1. Sutuoktinio dalyvavimas juridinio asmens veikloje: vertinamieji kriterijai

Vienas iš pirmųjų kriterijų, į kurį atsižvelgiama vertinant, ar neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens savininko sutuoktinis gali būti atsakomybės prieš kreditorius subjektu yra įmonės įsteigimo momentas. Lietuvos teismų praktikoje iki 2012 metų buvo pripažįstama, kad tais atvejais, kai individuali įmonė įsteigta santuokos metu, ji iš esmės yra šeimos verslas: verslui yra naudojamas bendras sutuoktinių turtas, jų fizinis ir intelektualinis darbas, o iš jos veiklos gaunamos pajamos naudojamos visos šeimos poreikiams tenkinti, todėl individuali įmonė, nors registruota vieno iš sutuoktinių vardu, pagal CK 3.88 straipsnio 1 dalies 4 punktą pripažįstama bendrąja jungtine nuosavybe (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Cituotoje teismo nutartyje taip pat nurodoma, kad priešingas vertinimas, t. y., jog individuali įmonė nėra šeimos verslas, galimas tik įrodžius, kad verslu vertėsi išimtinai vienas sutuoktinis be kito sutuoktinio žinios ar prieš jo valią ir verslo duodama nauda nebuvo panaudota šeimos interesais.

Atitinkamai, vadovaujantis CK 3.109 straipsnio, numatančio prievolių, vykdomų iš bendro sutuoktinių turto, nuostatomis, iš individualios įmonės, įsteigtos santuokos metu, veiklos, atsiradusios prievolės turi būti laikomos bendromis sutuoktinių prievolėmis ir jos turi būti tenkinamos iš sutuoktinių bendro turto. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad toks šių prievolių teisinis kvalifikavimas leidžia apsaugoti individualios įmonės kreditorių interesus, drausmina bendraturčius sutuoktinius: turtą jie turi valdyti protingai, o prievolės vykdyti sąžiningai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje).

Plėtojantis teismų praktikai Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad šeimos teisinius santykius reglamentuojančios teisės normos (pavyzdžiui, CK 3.87 straipsnis, 3.88 straipsnis, 3.91 straipsnis) nustato individualios įmonės turto teisinį režimą ir nurodo jo nuosavybės formą, kuri reikšminga sprendžiant dėl sutuoktinių turtinių teisių, tokių kaip sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės kiekis, nuosavybės padalijimas vieno sutuoktinio dalies nustatymo ir kitos, tačiau minėtų materialinės teisės normų pagrindu nustatytas individualios įmonės turto režimas neturi lemiančios teisinės reikšmės sprendžiant dėl sutuoktinių atsakomybės už individualios įmonės prievolės, nes

nereglamentuoja įmonės, kaip savarankiško civilinių santykių subjekto, ir sutuoktinių civilinės atsakomybės, kai individualios įmonės turto nepakanka įmonės turtinėms prievolėms padengti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-400/2012). Tai iš esmės reiškia, kad sutuoktinių atsakomybė tais atvejais, kai prievolėms vykdyti nepakanka neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens turto, yra ne normatyvinio pobūdžio, tačiau vertinamojo pobūdžio kriterijus. Visa tai svarbu ir neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procese, kuomet iškyla poreikis nukreipti išieškojimą į subsidiariu atsakomybės subjektu esantį neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvį.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija 2012 m. gruodžio 7 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-7-400/2012 nusprendė pakeisti iki šiol egzistavusią teisės aiškinimo ir taikymo praktiką, pagal kurią individualios įmonės buvimo šeimos verslu faktas buvo preziumuojamas ir pateikė išaiškinimą, kad individualios įmonės buvimo šeimos verslu faktas nėra preziumuojamas, o šį faktą turi įrodyti individualios įmonės kreditorius, siekiantis gauti savo reikalavimo patenkinimą iš įmonės savininko sutuoktinio turto (CPK 178 straipsnis). Kasacinis teismas nurodė, kad kreditoriui įrodžius individualios įmonės buvimo šeimos verslu faktą, pagal CK 6.6 straipsnio 3 dalį preziumuojama, kad sutuoktinių prievolė yra solidarioji, bet įmonės atžvilgiu ši jų solidarioji prievolė yra subsidiari, o tai reiškia, kad pirmiausia prievolė vykdoma iš individualios įmonės turto, o jo nesant ar nepakankant – iš sutuoktinių bendrosios jungtinės nuosavybės, o šios nesant ar nepakankant – iš asmeninio kiekvieno sutuoktinio turto (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje).

Kalbant apie juridinio asmens kreditoriaus pastangas siekiant įrodyti individualios įmonės buvimo šeimos verslu faktą, teismų praktikoje susiformavo nuomonė, kad bylose, kai individualiai įmonei nepakanka turto jos skoloms apmokėti ir, kreditoriui ar bankroto administratoriui pareiškus ieškinį, siekiant nukreipti skolų išieškojimą į individualios įmonės savininko ar jo sutuoktinio turtą, paprastai ieškovo (kreditoriaus ar bankroto administratoriaus) galimybės įrodyti kito sutuoktinio (ne individualios įmonės savininko) aktyvų dalyvavimą įmonės veikloje yra labai ribotos, nes ieškovas dažniausiai niekaip nėra susijęs su įmonės savininku ar jo sutuoktiniu ir apie įmonės ar jo savininko bei šio sutuoktinio veiklą sprendžia tik iš jam perduotų dokumentų, todėl tokiu atveju patikimesniais įrodymais laikytini ne šalių paaiškinimai, o pateikti rašytiniai įrodymai: dokumentai, pavyzdžiui, darbo sutartis, Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos

duomenys, darbo užmokesčio mokėjimo žiniaraščiai ir kita (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant galima teigti, kad neribotos civilinės atsakomybės kreditorius, siekiantis kuo didesne apimtimi užsitikrinti savo prievolinio reikalavimo patenkinimą, nukreipiant jį sutuoktinių turta, turi teisę leistinomis įrodinėjimo priemonės pagrįsti, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo yra šeimos verslas.

2.3.2. Sutuoktinių atsakomybė prieš kreditorius

Įstatymų leidėjui ir teismų praktikai bendrai pripažinus, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto metu galimas kreditorių finansinių reikalavimų tenkinimas iš sutuoktinių turto bei nustačius materialinius ir procesinius kriterijus, kuriais remiantis išieškojimas nukreipiamas į santuokinį turta, derėtų išsiaiškinti praktinius šios teisės įgyvendinimo aspektus.

Manytina, kad tais atvejais, kai įrodoma ir konstatuojama, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinis asmuo laikytinas kaip šeimos verslu, tai nesukuria didesnių keblumų dėl to, kaip vykdyti išieškojimą iš santuokinio turto, kadangi pripažįstamas abiejų sutuoktinių dalyvavimas neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens veikloje. Vis dėlto, tais atvejais, kai įmonės buvimas šeimos verslu nėra įrodytas, kyla klausimas kaip turėtų būti vykdomas išieškojimas iš įmonės savininko (savininkų) turto, kuris yra jo bendra su kitais asmenimis nuosavybė, jei skolininkui priklausanti turto dalis nėra nustatyta. Tokiu atveju taikytinas CPK 667 straipsnis, reglamentuojantis skolininko fizinio asmens turto, kuris yra bendra su kitais asmenimis nuosavybė, dalies nustatymo. Subjektas, turintis pareigą inicijuoti skolininko turto dalies nustatymą, nurodomas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, pažymint, kad juridinio asmens bankroto procese būtent bankroto administratorius bendrai gina visų kreditorių t. y. išieškotojų, taip pat bankrutuojančios įmonės teises ir interesus, organizuoja turto, į kurį teisės aktų nustatyta tvarka gali būti nukreiptas išieškojimas, realizavimą, todėl būtent bankroto administratoriui tenka pareiga imtis būtinų veiksmų tam, kad būtų nustatytas turtas, į kurį gali būti nukreiptas išieškojimas bankroto byloje, įskaitant pareigą pačiam kreiptis į teismą dėl įmonės savininkui tenkančios jungtinės nuosavybės dalies nustatymo, jei toks veiksmas yra būtinas teisėtam išieškojimui bankroto procese vykdyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje).

Kreditorių padėtis ir jų teisių apsaugos klausimai ypač svarbūs, kuomet iškyla santuokos nutraukimo ir šios procedūros padarinių klausimas. Teismų praktikoje laikomasi pozicijos, kad net ir nutraukus santuoką, jei įmonė – kaip turtas – nėra padalinta, neįvykdytos solidariosios sutuoktinių prievolės išlieka abiem sutuoktiniams, t. y. jie išlieka bendraskoliai (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje). Tokia nuostata reikšminga ir bankroto procese, kadangi viena vertus, kreditoriai, kurių reikalavimai yra patvirtinti bankroto procese ir kurių reikalavimas kyla būtent iš solidariosios sutuoktinių prievolės, yra apsaugoti, kad net ir nutraukus santuoką jie galės nukreipti savo finansinio reikalavimo patenkinimą į sutuoktinių turtą, kita vertus, tais atvejais, kai juridinis asmuo pripažįstamas šeimos verslu, įmonės kreditoriai, net ir santuokos nutraukimo atveju, taip pat užsitikrina platesnį savo finansinių reikalavimų patenkinimą, nukreipiant jį į sutuoktinių turtą.

Be to, kai kalbama apie santuokos nutraukimo padarinius kreditoriams, pabrėžiama ir tai, kad sutuoktiniams bendrosios jungtinės nuosavybės teise priklausančio turto padalijimas neturėtų daryti neigiamos įtakos kreditorių teisių apsaugai. Šiam tikslui įstatymų leidejas CK 3.126 straipsnyje įtvirtina bendras sutuoktinių kreditorių garantijas, tokias kaip galimybę įstoti į bylą dėl turto, kuris yra bendroji jungtinė sutuoktinių nuosavybė, padalijimo trečiųjų asmenų, pareiškiančių savarankiškus reikalavimus, statusu ir kita.

Dar viena procesinė garantija, kurią įtvirtino Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, yra, kad tais atvejais, kai bankroto byla iškeliamą įmonei, kurios turtas neatskirtas nuo jos savininko ar narių turto, klausimas dėl sutuoktinių bendro turto padalijimo (tiek tais atvejais, kai šis klausimas keliamas pagal vieno sutuoktinio ieškinį, tiek tuomet, kai yra susitarimas dėl bendro turto padalijimo, ar kai turtą prašo padalyti kreditoriai) perduodamas nagrinėti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Poreikis perduoti klausimą dėl santuokinio turto padalijimo bankroto bylą nagrinėjančiam teismui susietas su viešojo intereso elementu bankroto procese, t. y. maksimaliai patenkinti bankrutuojančios įmonės kreditorių reikalavimus. Kasacinis teismas pažymėjo, kad CK trečiosios knygos nuostatos šios procedūros, t. y. kreditorių reikalavimų tenkinimo, nereglamentuoja, o tai lemia reikalavimo dėl sutuoktinių turto padalijimo perdavimą nagrinėti bankroto bylą nagrinėjančiam teismui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje).

Pažymėtina, kad siekiant kuo aukštesnio kreditorių apsaugos bankroto procese lygmens išgryninimo, teismų praktikoje detalizuota ir tai, kad bankroto bylą nagrinėjantis teismas tik tada, kai yra baigiama bankroto procedūra ir atsiskaitoma su kreditoriais, turi spręsti likusio bendro turto padalinimo sutuoktiniams klausimą CK trečiosios knygos tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Toks aiškinimas iš esmės grindžiamas aplinkybėmis, kad vykstant bankroto procedūrai įmonės turtas ir reikalavimo teisės pagal įmonės skolininkų prievoles įmonei įvertinami ir parduodami įstatymo nustatyta tvarka, todėl, kol nežinoma parduotino turto eiliškumo tvarka, turtas nėra parduotas ir nežinoma už turtą gautina suma. Siekiant kuo didesne apimtimi patenkinti kreditorių finansinius reikalavimus bankroto procese, prioritetą teikiamas būtent kreditorių interesui.

IŠVADOS

1. Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto procese dalyvaujančių juridinio asmens ir juridinio asmens dalyvio kreditorių teisės, siekiant kuo maksimaliau įgyvendinti JANĮ įtvirtiną kreditorių lygiateisiškumo principą, turėtų būti labiau suvienodintos į bankroto procedūros, vykstančios tiek teismo, tiek ne teismo tvarka, inicijavimo klausimo sprendimą įtraukiant ir juridinio asmens dalyvio kreditorius, tokiu būdu suteikiant galimybę visiems bankroto procese turintiems teisę dalyvauti kreditoriams spręsti dėl bankroto proceso formos.
2. Iškelus bankroto bylą teisme arba kreditorių susirinkimui nusprendus dėl neteisminės bankroto procedūros vykdymo, akumuliuojami abiejų kreditorių grupių – tiek įmonės, tiek jos savininko – finansiniai reikalavimai. Tokiu būdu minėtame proceso etape abiejų kreditorių grupių atžvilgiu Lietuvos bankroto teisėje tinkamai įgyvendinamas kreditorių lygiateisiškumo principas: abi neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto proceso kreditorių grupės gali lygiaverčiai siekti savo reikalavimo patenkinimo bei ginti savo teises pasinaudojant bankroto procese galimais teisių gynimo mechanizmais.
3. Neribotos civilinės atsakomybės bankroto procese dalyvaujantys juridinio asmens ir jo dalyvio kreditoriai, atsižvelgiant į subsidiarią neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens dalyvio atsakomybę, turi visas materialaus ir procesinio pobūdžio galimybes siekti maksimalaus savo reikalavimo patenkinimo, nukreipiant reikalavimo patenkinimą į įmonės savininko turtą (net ir priklausantį bendrąją jungtinę nuosavybę), o tinkamai įrodžius ir pripažinus, kad juridinio asmens veikloje dalyvavo ir įmonės savininko sutuoktinis – nukreipti išieškojimą ir į įmonės savininko sutuoktinio turtą.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautinės konvencijos, rekomendacijos ir kt.

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (1950). *Valstybės žinios*, 1995, 40-987;
2. UNCITRAL įstatymo galią turinčios nemokumo teisės taisyklės (2005) [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-23). Prieiga per internetą: https://www.uncitral.org/pdf/english/texts/insolven/05-80722_Ebook.pdf [žiūrėta 2022 m. kovo 23 d.];

Europos Sąjungos reglamentai, direktyvos ir kt.

3. Europos Parlamento ir Tarybos 2015 m. gegužės 20 d. reglamentas (ES) Nr. 2015/848 dėl nemokumo bylų. *OL*, 2015 L 141;
4. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2019 m. birėlio 20 d. (ES) 2019/1023 dėl prevencinio restruktūrizavimo sistemų, skolų panaikinimo ir draudimo verstis veikla ir priemonių restruktūrizavimo, nemokumo ir skolų panaikinimo procedūrų veiksmingumui didinti. *OL*, 2019 L 172;
5. Europos Komisijos 2014 m. kovo 12 d. rekomendacija 2014/135/ES dėl naujo požiūrio į verslo žlugimą ir nemokumą;
6. Europos Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Europos Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų ir regionų komitetui veiksmų planas „VERSLUMAS 2020“ *Verslumo dvasios atkūrimas Europoje* (2013). [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-22). Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/4e1c8226-2451-44ed-bd6d-704b718ca339/language-lt/format-PDF> [žiūrėta 2022 m. vasario 22];

Konstitucija, kodeksai, įstatymai

7. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014;
8. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262;
9. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340;
10. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (2001). *Valstybės žinios*, 31-1010;

11. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 112-4991;
12. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (2019). *Teisės aktų registras*, 2019-10324;

Specialioji literatūra

13. Fisher, B. and Phillips, M. (1983). *The legal environment of business*. West Pub. Co;
14. Barnes, A., Dworkin, T. and Richards, E. (1991). *Law for Business*. Homewood, IL;
15. Lamanuskas, T. ir Juodka, R. (2004). *Ar juridinio asmens samprata pasmerkta išnykti?* *Teisės žinios*, 2 (5);
16. Perkumienė, D. et al. (2006). Individualios įmonės kaip juridinio asmens teisiniai ypatumai. *Mokslo darbai*, 70 (23), p. 81–86 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2006~1371471222885/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content> [žiūrėta 2022 m. kovo 7 d.];
17. Mikuckienė, V. (2007). Taikos sutarties sudarymo galimybės bankroto procese. *Jurisprudencija*, 5(95), p. 57-63;
18. Mikelėnas, V. (2009). *Šeimoms teisė*. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Justitia;
19. Vileita, A. et al. (2009). *Civilinė teisė: bendroji dalis*. Mykolo Romerio universiteto vadovėlis. Vilnius: Justitia;
20. Kavalnė, S. et al. (2009). *Bankroto teisė*. Mykolo Romerio universiteto vadovėlis. Pirmas leidimas, Vilnius: Justitia;
21. Norkus, R. ir Kavalnė, S. (2011). *Bankroto teisė*. Mykolo Romerio universiteto vadovėlis. Antras leidimas, Vilnius: Justitia;
22. Giriūnas, L. ir Kazlauskas, A. (2013). Įmonių bankroto ir jo proceso tyrimas. *Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika*, 14, 60–71. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://doi.org/10.15388/batp.2013.13464> [žiūrėta 2022 m. kovo 17 d.];
23. Mikalonienė, L. et al. (2017). Įmonių teisinių formų konvergencija ir divergencija: ar Lietuvos teisinis reglamentavimas yra patrauklus tarptautiniame kontekste? Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;

24. Višinskis, V. ir Jokubauskas, R. (2019). Teismo vaidmuo juridinių asmenų nemokumo procese. *Jurisprudencija*, 442–456;
25. Tamošiūnienė, E. *et al.* (2020). Nemokumo proceso inicijavimo veiksmingumo problemos. *Teisė*, p. 47–63;
26. Jokubauskas, R., Kirkutis, M. ir Višinskis, V. (2020). Bankroto proceso ne teismo tvarka taikymo ir vykdymo problemos. *Jurisprudencija*, 2029-2058;
27. Jokubauskas, R. (2021). Kolektyvinių kreditorių teisių įgyvendinimas įmonių bankroto procese. *Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S)*. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: leidykla „Žara“;

Teismų praktika

28. *Airey v. Ireland* [ECHR], No. 38695/97 [9.10.1979], [1979] 2 E.H.R.R. 305;
29. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-308/2004;
30. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. spalio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-428/2006;
31. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-228/2007;
32. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-105/2009;
33. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-357/2009;
34. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-372/2009;
35. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-485/2010;
36. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-50/2011;

37. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. liepos 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-325/2011;
38. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-400/2012;
39. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-308/2013;
40. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-266/2014;
41. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-94-916/2015;
42. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-174-313/2015;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. balandžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-245-219/2015;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. liepos 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-320-915/2017;
45. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-395-611/2017;
46. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-484-219/2017;
47. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-495-248/2018;
48. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-126-313/2019;
49. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-46-823/2021;
50. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-79-823/2021;

51. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. balandžio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-99-313/2021;
52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-282-381/2021;
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. lapkričio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-7-212-469/2021;
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-3-943/2022;
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-30-313/2022;
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-29-469/2022;
57. Lietuvos apeliacinio teismo 2005 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2A-411/2005;
58. Lietuvos apeliacinio teismo 2013 m. kovo 14 d. nutartis civ. byloje Nr. 2-1103/2013;
59. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. sausio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-273-516/2015;
60. Lietuvos apeliacinio teismo 2015 m. rugsėjo 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1318-381/2015;
61. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-630/2017;
62. Lietuvos apeliacinio teismo 2017 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-1717-823/2017;
63. Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. vasario 25 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. e2-264-241/2019;
64. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1212-553/2020;

65. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. liepos 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1253-798/2020;
66. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. rugsėjo 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1421-381/2020;
67. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1544-798/2020;
68. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1638-553/2020;
69. Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1825-553/2020;
70. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. vasario 2 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-239-241/2021;
71. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-147-330/2021;
72. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. balandžio 29 d. nutartis, priimta civilinėje byloje Nr. 2-586-407/2021;
73. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gegužės 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 2-588-1120/2021;
74. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-608-881/2021;
75. Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1309-553/2021;
76. Lietuvos apeliacinio teismo 2022 m. vasario 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-137-567/2022;
77. Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gruodžio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-3124-936/2021.

Travaux préparatoires

78. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo projekto aiškinamasis raštas (2018). *Teisės aktų informacinė sistema*, XIIP-2779.

Kiti šaltiniai

79. Europos teisės instituto apžvalga „Verslo gelbėjimas nemokumo teisėje“ (2017). [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-27). Prieiga per internetą: <https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/Rescue%20of%20Business%20in%20Insolvency%20Law.PDF> [žiūrėta 2022 m. vasario 27 d.];

80. Lietuvos Respublikos statistikos departamento Oficialiosios statistikos portalas. Veikiančių įmonių skaičius ir jose dirbančių darbuotojų pagal teisinės formas ir darbuotojų skaičiaus grupes metų pradžioje (2018-2022 m.). [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-23). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=ffc222a4-14df-4de3-bafe-779342ad3aff#/> [žiūrėta 2022 m. vasario 23 d.];

81. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (2022). Nemokumo procesų 2021 m. apžvalga. [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-14) Prieiga per internetą: https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-02-02_Nemokumo%20APZVALGA_2021%20m.pdf [žiūrėta 2022 m. kovo 14 d.].

SANTRAUKA

Neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankrotas: kreditorių teisių gynimas

Monika Kilmanaitė

Šiame darbe analizuojamas neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankrotas, šio proceso specifiką atskleidžiant per kreditorių teisių apsaugos aspektus. Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procesas yra dviejų procedūrų – teisminės, kuri vyksta teismui nagrinėjant civilinę bylą ir jai alternatyvios neteisminės bankroto procedūros, kurios centrinis aspektas yra juridinio asmens ir kreditorių bendras sutarimas vykdyti procedūrą be teismo įsikišimo – visuma.

Darbe atskleidžiama, kuo išsiskiria neribotos civilinės atsakomybės juridinių asmenų bankroto proceso koncepcija. Lietuvos bankroto teisės sistemai būdinga tai, kad neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procese akumuluojami dviejų skirtingų kreditorių grupių: įmonės ir jos savininko kreditorių finansiniai reikalavimai. Šių dviejų kreditorių grupių lygiateisiškumas bankroto proceso metu yra sąlyginis ir priklauso nuo konkrečios bankroto proceso stadijos: inicijuojant bankroto procesą, pradėti procedūrą teisę turi tik juridinio asmens kreditoriai. Iškėlus bankrotą procedūrą minėtos kreditorių grupės tampa lygiateisėmis, tuo tarpu pabaigus juridinio asmens bankroto procesą teisę tęsti išieškojimo veiksmus iš subsidiariai atsakingo įmonės savininko turi teisę tik įmonės savininko kreditoriai.

Neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens bankroto procesas taip pat išsiskiria subjektų ratu, galinčių ir turinčių pareigą materialiai atsakyti prieš bankroto procese dalyvaujančius kreditorius. Tokiais subjektais yra ne tik pats juridinis asmuo ir jo dalyvis, kaip tai įtvirtina CK 2.50 straipsnio 2 dalis, tačiau ir juridinio asmens dalyvio sutuoktinis. Tokio plataus spektro materialinės atsakomybės subjektų įtvirtinimas yra nukreiptas į neribotos civilinės atsakomybės juridinio asmens kreditorių garantijas užsitikrinti kuo didesnę finansinio reikalavimo patenkinimą.

Lietuvos civilinės teisės sistema numato kreditorių teisių gynimo būdų įvairovę, kurių pagalba bankroto procese dalyvaujantis kreditorius gali įgyvendinti tiek bankroto bylą nagrinėjančio teismo, tiek nemokumo administratoriaus kontrolę, o taip pat kontroliuoti kolektyvinį kreditorių organą – susirinkimą ir komitetą, bei ginčyti iki bankroto proceso sudarytus juridinio asmens sandorius. Tokia kreditorių teisių gynimo

būdu amplitudė daro bankroto procesą efektyvų ir visapusiškai užtikrina kreditorių teisių apsaugą.

SUMMARY

Bankruptcy of Legal Persons with Unlimited Civil Liability: Protection of Creditors' Rights

Monika Kilmanaitė

This work analysis bankruptcy of legal persons with unlimited civil liability. The main aspects of bankruptcy proceedings is being disclosed by protection of creditors rights. Bankruptcy of legal persons with unlimited civil liability consists of two different procedures: bankruptcy proceedings in court and its alternative extrajudicial bankruptcy procedures which main aspect is agreement between legal person and its creditors to carry out proceedings without court.

In this master thesis author discloses exclusivity of bankruptcy of legal persons with unlimited civil liability. Author declares that in Lithuanian bankruptcy field of law accumulated two different groups of creditors: legal persons and its owners creditors. Equality of these different groups depends on certain stage of bankruptcy proceedings. For example, only legal persons creditors have a right to initiate bankruptcy proceedings of legal person with unlimited civil liability. On the other hand, when bankruptcy proceedings begin, those groups of creditors become equal and when the process is finished, only creditors of the owner of legal person have a right to satisfaction of their claims.

Bankruptcy of legal person with unlimited civil liability is exclusive for individuals who can possibly be liable against creditors of legal person. Those individuals, according to the Civil Code of the Republic of Lithuania article 2.50 is owner of legal person and in some cases his spouse. Such a material liability guarantees that creditors who take part in bankruptcy proceedings ensures higher satisfaction of their claims.

Lithuanian field of civil law provides variety of remedies which help creditors implement control of court, insolvency administrator, creditors meeting (committee) and also to apply to court and dispute transactions which were made before the beginning of bankruptcy proceedings. Author declares that such a right of creditors makes bankruptcy proceedings more effective and protects creditors.